

Երաժշտության առարկայական ծրագիրը Երևանի «Մխիթար Մեքաստացի» կրթահամալիրում

«Հայ երաժշտությունը ոչ միայն մեղկ ու տխուր չէ, այլ համակ ուժ է և կենդանություն, ու իր մեջ կը սնուցանե փիլիսոփայությունն իսկ, ոգին իսկ իր ցեղին, որովհետև երաժշտությունը ամենեն մաքուր հայելին է ցեղին, ամենեն հարազատն ու կենդանին անոր բոլոր արտահայտությանց մեջ - կենդանի, - որքան կենդանի է այդ ցեղը, ուժեղ, - որքան ուժեղ է իրեն ծնունդ տվող ժողովուրդը:»

Կոմիտաս

«Մխիթար Մեքաստացի» կրթահամալիրում գործում է մի ծրագիր, որի հիմքում դրված է կոմիտասագետ, կոմպոզիտոր Արթուր Շահնազարյանի «ՀՀ «Մխիթար Մեքաստացի» կրթական համալիրի Երևանի հանրակրթական դպրոցի երաժշտության ծրագիր»-ը: «...Երաժշտության խնդիրները քննելիս անպայման պետք է հիմնվենք մինչև այսօր արվածի, այսինքն՝ փորձի վրա: Ելակետ պետք է ունենալ ազգային դպրոցը, որովհետև չենք կարող արհամարհել այն, ինչը հարազատ է ժողովրդին, և չենք կարող հիմնական տեղը տալ կասկածելի նորամուծություններին: *Նորամուծություն կատարվում է, երբ յուրացվում է ավանդականը:* Սակայն ամենամեծ ու ամենացանկալի նորամուծությունը կրթության ասպարեզում այսօր այն կլինի, որ ինչ-ինչ պատճառներով իր արմատներից հեռացած *ժողովրդին վերադարձվի իր իսկ ստեղծածը:* Հայ մեծագույն մանկավարժները ամենամեծ դպրոցը համարել են ժողովրդական դպրոցը և իրենց ստեղծած կրթական համակարգը փորձել են մոտեցնել ժողովրդական դպրոցին, որովհետև վերջինս առավելագույն արդյունքներին հասել է բնության թելադրած պարզագույն միջոցներով:» Ա. Շահնազարյան

Երաժշտության ուսուցման նպատակները.

- սովորողների երաժշտական կրթում,
- նրանց մոտ երաժշտական մշակույթի ձևավորում:

Երաժշտության ուսուցման խնդիրները.

- սովորողներին ներկայացնել բարձրաճաշակ երաժշտություն, որը կնպաստի նրանց գեղագիտական ճաշակի ձևավորմանը,
- ձևավորել երաժշտություն ունկնդրելու կուլտուրա,
- երաժշտության, պարի միջոցով հաղորդակից դարձնել ազգային մշակույթին, նպաստել դրա յուրացմանը,
- երաժշտական մտածողության ձևավորում և զարգացում,
- երաժշտական լսողության, ունակությունների բացահայտում և զարգացում,
- հոգևոր զարգացում,
- ազգային, հոգևոր և դասական նյութի յուրացում,

- երաժշտարվեստի զարգացում (մանկական երգչախումբ և հարվածային պարզագույն գործիքների նվագախումբ),
- գեղարվեստական մտածողության ձևավորում և զարգացում,
- ընդհանուր զարգացման ապահովում,
- ստեղծագործական երևակայության զարգացում:

Երաժշտության գործունեության ձևերը

1. Երգեցողություն

«Յուրաքանչյուր երաժշտություն իր ազգի հնչական ելևէջները կձնի և կծավալի, հայ լեզուն ունի հատուկ հնչավորությունը, ուրեմն և համապատասխան երաժշտություն:» Կոմիտաս

Երգ - բանաստեղծական կերպարը երաժշտության հետ միացնող երաժշտության ամենամատչելի ու տարածված ձևը

Երգեցողության նպատակն է.

- ազգային, հոգևոր և դասական նյութի յուրացում,
- ինտոնացիոն մաքուր երգեցողության մշակում,
- երաժշտական ունակությունների զարգացում,
- երգի կատարողական գրագիտության և կուլտուրայի մշակում,
- երգի կերպարային զգացողություն,
- ճիշտ շնչառություն,
- ճաշակի ձևավորում:

Երգեցողության ընթացքում օգտագործվում են.

ա. ձայնագրություն,

բ. տեսագրություն,

գ. կարաոկե,

դ. այլ կատարումներ:

Մեր ծրագիրը նախատեսում է ազգային, հոգևոր, դասական երգերի ուսուցում:

Երգացանկը կազմված է.

Կրտսեր դպրոցում

- Արթուր Շահնազարյանի «Կաքավիկ» երգարանում տեղ գտած երգերից, որոնք հիմնականում ժողովրդական են (պարերգեր, ծիսական, մանկական խաղերգեր, կատակերգեր, կենցաղային, աշխատանքային, օրորոցային)
- Կոմիտասի ժողովրդական երգերի մշակումներից
- Կոմիտասի ստեղծագործություններից
- հոգևոր երգերից

Միջին դպրոցում, բացի վերը նշվածներից, ուսուցանվում են նաև

- հայ և այլ ազգերի դասական կոմպոզիտորների (երգահանների) լավագույն երգերը:

Երգի անընդմեջ ուսուցում՝ «արձագանք»

Երգը ներկայացնելու տարբեր ձևեր կան, այն ընտրում է դասավանդողը՝ ելնելով երգի բնույթից, բովանդակությունից: Կարելի է նախօրոք գտնել բովանդակության հետ կապված հեքիաթ, բանաստեղծություն, պատմություն և այլն: Սովորողները կարող են ստեղծել իրենց պատմությունը: Աշխատանքային երգերը հնարավորություն են տալիս ցուցադրել տեսաֆիլմով, եթե հնարավոր է՝ (օրինակ՝ «Թեշիկի երգ»-ը) ցուցադրվում է աշխատանքի ընթացքը:

Երգի ուսուցման օրինակ. «Արև, արև, եկ, եկ»

Դասավանդողը կատարում կամ ունկնդրել է տալիս ուսուցանվող երգը, բացատրում անձանոթ բառերը, արտահայտությունները: Ապա երգի ռիթմով արտասանում է.

- Ա – րև, ա – րև, եկ, եկ:

Սովորողները, ռիթմի մեջ, առանց ընդհատելու, կրկնում են: Դասավանդողը, ռիթմի մեջ, առանց ընդհատելու, երգի ռիթմով արտասանում է մյուս հատվածը.

- Զի - զի քա - ըին վեր եկ:

Սովորողները նորից, ռիթմի մեջ, առանց ընդհատելու, կրկնում են: Եվ այսպես՝ մինչև քառատողի վերջը: Ապա, առանց ընդհատելու, նույն կերպ ուսուցանվում է քառատողը՝ երաժշտության հետ: Նորից, առանց ընդհատելու, երգում են քառատողը: Այսպես, անընդմեջ, ուսուցանվում է ամբողջ երգը՝ մաս – մաս ուսուցանելով և ընթացքում իրար միացնելով: Եթե կատարման մեջ սխալ է նկատվում, չի ընդհատվում, ուղղվում է՝ ճիշտ կատարելով տվյալ հատվածը և, նորից, երգի ռիթմի մեջ, միացվում ուսուցանված նախորդ հատվածին: Ուսուցումը հնարավորինս չի ընդհատվում: Երգի ուսուցման այս եղանակը թույլ է տալիս աշխատել արագ և արդյունավետ: Երեխաները չեն հոգնում, չեն կենտրոնանում սխալի վրա, չեն ներփակվում և հիմնական ուշադրությունը բևեռում են ճիշտ կատարման վրա: Շատ կարևոր է բառերի հստակ, մաքուր, պարզ արտաբերումը երգելիս: Երգեցողությունն իրականացվում է հիմնականում ձայնավորների միջոցով: Ձայնավորները պետք է ճիշտ և մաքուր հնչեն: Ուսուցումը կարելի է իրականացնել ինչպես որևէ նվագարանի նվագակցությամբ, այնպես էլ՝ առանց դրա: Մակայն նպատակահարմար է նվագակցությամբ:

Միջին դպրոցում նույնպես կիրառվում է երգի ուսուցման այս եղանակը: Երգերի բարդությունը չի խանգարում կիրառել այս մեթոդը, քանի որ այն այս դեպքում էլ թույլ է տալիս արագ և արդյունավետ ուսուցանել երգը:

Երգը ամրապնդելու նպատակով օգտագործվում է

- ✓ երգի ձայնագրությունը,
- ✓ կարաոկեն,
- ✓ տեսահոլովակը:

Նախընտրելի է դասարանում մասնագետ դասավանդողի օգնությամբ ճիշտ, մաքուր ինտոնացիայով երգելուց հետո միայն ուսուցանված երգը կրկնել, ամրապնդել ձայնագրության, կարաոկեի, տեսահոլովակի օգնությամբ:

Կարաոկեները, տեսահոլովակները պատրաստվում են սովորողների (դասավանդողի) կողմից և տեղադրվում դպրոցի ձայնադարան բաժնում: Նույն երգի կարաոկեն, տեսահոլովակը պատրաստում են բոլորը՝ յուրաքանչյուրը տալով յուրովի մեկնաբանություն:

Ուսուցման արդյունավետ միջոցներից է ձայնագրիչով կամ թվային տեսախցիկով ուսուցանված երգի ձայնագրում-տեսագրումը սովորողների կատարմամբ: Ունկնդրելով իր կատարումը, սովորողը ստուգում է երգի կատարման ճշտությունը, մաքրությունը, ինքն իրեն գնահատում և ուղղում սխալները՝ եթե դրանք կան: Փորձը ցույց է տվել, որ իրեն լսելը հետաքրքիր է յուրաքանչյուրի համար, քանի որ ինքնագնահատումը հիմնականում կամ վստահություն կամ էլ՝ ավելիին հասնելու ձգտում է առաջացնում:

Ուսուցանելուց հետո, առաջարկվում է ծափերով կատարել երգի ռիթմիկ պատկերը: Նույնը կատարել ծնկերին հարվածելով կամ ոտքերով դոփելով: Որոշել, թե ինչ այլ ռիթմիկ պատկերով կարելի է կատարել «բնական նվագարաններ»-ից յուրաքանչյուրով, որոնք հաջորդելու են իրար: Երգը երգել «բնական նվագարաններ»-ի ուղեկցությամբ: «Բնական նվագարաններ»-ը փոխարինել հարվածային նվագարաններով (փայտեր, շրխկաններ և այլն):

Փորձել բեմականացնել՝ նվագակցելով նախընտրած նվագարաններով:

Խաղերգերը կարելի է միանգամից խաղալով ուսուցանել և բեմականացնել:

Պարերգերը ուսուցանել, ապա փորձել պարային պարզ շարժումներով կատարել: Ծիսական երգերի կատարումն ուղեկցվում է ծեսին համապատասխան ծիսական գործողությունների այն չափով, որքան այդ տարիքի երեխան կարող է ընկալել և կատարել:

Միջին դպրոցում երգի «բնական», շրխկան և հարվածային նվագարաններով նվագակցությունը հիմնականում պետք է

- ✓ աշխատանքային երգի ռիթմիկ պատկերի,
- ✓ պարերգի ռիթմի,
- ✓ ձայնային էֆեկտի,
- ✓ ծիսական երգի
- ✓ այլ դեպքերի համար

Կարելի է երգը նվագակցել ռիթմիկ պատկերով, որը ստեղծվում է միասին կամ, յուրաքանչյուրը ստեղծում է իր ռիթմիկ նվագակցությունը, որը գրի է առնվում կամ էլ՝ ոչ, և կատարվում: Առկա է ինչպես կոլեկտիվ, այնպես էլ՝ անհատական ստեղծագործական աշխատանքը: Կարող են լինել միանման և իրարից տարբերվող, բայց, իսկապես հետաքրքիր ռիթմիկ պատկերներ: Այդ ռիթմիկ պատկերները կատարվում են - առանձին

- բոլորը միասին, ընդ որում յուրաքանչյուրը կատարում է իր ստեղծածը, ստացվում է շատ հետաքրքիր ռիթմիկ բազմաձայնություն:

Սովորողները ծրագրային երգերը կարող են գտնել.

- ✓ գրադարանի երաժշտության բաժնում,
- ✓ դպրոցի կայքի ձայնադարան բաժնում,
- ✓ երաժշտության դասավանդողի ուսումնական բլոգում:

Նրանք իրենց բլոգում կարող են ունենալ առանձին ձայնադարան բաժին, որտեղ տեղ կարող են գտնել ծրագրային, ինչպես նաև ունկնդրման համար նախատեսված երգերը:

2. Ունկնդրում

« Մեր դպրոցներում այսօր ոչ միայն չեն սովորել երաժշտություն, այլ նույնիսկ չեն լսել երբեք երաժշտություն: Այսինքն՝ երեխան չգիտե ինչ է երաժշտությունը:

Առաջնային խնդիրը՝ արթնացնել աշակերտին, գիտակցել տալու համար, որ գոյություն ունի երաժշտություն, որ ինքը հանդիպելու է երաժշտությանը:

Ոչ թե բացատրության ժամանակ երաժշտությունը ենթարկել աշակերտի անփորձ և դեռ բավական բնությանը մոտ բնագոյային աշխարհին, այլ նրան տեղափոխել դեպի երաժշտության աշխարհ, վերածնել, և հանձնվել երաժշտությանը: Մուտ և խաբուսիկ արդյունք է տալիս, երբ երաժշտությունը բացատրում են այս աշխարհով: Երեխաները հետաքրքրությամբ լսում են, զվարճանում (թե ինչպես, օրինակ, ծիտիկների ձայների է նման այս կամ այն մասը, կամ տխուր է, ուրախ է, այսինչ դեպքն է, այնինչ պատահարն է արտահայտում, պատահարը միջոց է, և այլն), բայց դա մնում է մերկ զվարճություն – ժամանց, և ոչ կրթություն, այդպես էլ սովորողը չի լսում երաժշտություն:»

Ա. Շահնազարյան

Ունկնդրվող նյութերը ենթադրում են.

- երաժշտական, գեղագիտական ճաշակի ձևավորում,
- ազգային, հոգևոր և համաշխարհային դասական լավագույն ստեղծագործությունների իմացում լսողության միջոցով:

Ունկնդրվող նյութերն ընտրված են ազգային, հոգևոր և դասական երգերից, պարեղանակներից, հայ և այլազգի կոմպոզիտորների լավագույն դասական ստեղծագործություններից:

Ունկնդրումը հարկավոր է կազմակերպել այնպես, որ սովորողը կարողանա ոչ միայն լսել, այլև ընկալել ստեղծագործությունը: Մա, ինչ խոսք, ամենալուրջ խնդիրներից մեկն է, որը դասավանդողը պետք է լուծի: Երբ մենք փորձում ենք վերլուծել ստեղծագործությունը, ծանրաբեռնել հիշողությունը անուններով, զրկում ենք երեխային երաժշտությունն ինքնուրույն ընկալելու հնարավորությունից, խանգարում և թույլ չենք տալիս իմանալու՝ ինչ է երաժշտությունը:

Ունկնդրումը սկսվում է դեռ նախակրթարանից, որտեղ երաժշտությունը հնչում է քնի ժամին, օրվա ընթացքում երեխայի կատարած որևէ գործունեության ժամանակ: Բնարկե,

սա չի նշանակում, որ ամբողջ օրը պետք է հնչի այն: Հարկավոր է հստակ իմանալ՝ ինչ չափով և երբ մատուցել ծրագրով նախատեսված երաժշտությունը: Նախակրթարանում ունկնդրվող նյութեր կարող են լինել նաև կրտսեր դպրոցի ծրագրային երգերը: Կրտսեր, միջին և ավագ դպրոցի երաժշտական կրթությունն ստացող կամ արդեն ստացած սովորողների միջոցով կազմակերպվում են փոքրիկ համերգներ նախակրթականում: Երեխաները ոչ միայն ունկնդիրներ են, այլև գիտեն՝ ինչպես դիմավորել կատարողին, ինչու և երբ ծափահարել: Կարևոր է, որ այդպիսի համերգների ընթացքում նրանք դառնան նաև մասնակից: Դրա համար կատարվող ստեղծագործություններից որոշ գործեր երեխաների համար կարող են լինել երաժշտա-դիթմիկ վարժությունների, ինչպես նաև պարելու, ռիթմական շարժումներ կատարելու համար նյութեր: Այդպիսի համերգներ արդեն կրտսեր, միջին դպրոցներում կազմակերպում է դպրոցը՝ հրավիրելով մասնագետ երաժիշտ կատարողների, որոնք, բնականաբար տարբերվում են համերգասրահներում ներկայացվածներից: Այստեղ ունկնդիրը ինչպես ֆիզիկապես, այնպես էլ՝ երաժշտական ընկալմամբ ավելի մոտ է կատարողների հետ և այլ տպավորություն է ստանում: Իհարկե, այլ համերգասրահներում ներկայացված համերգների և երաժշտական ներկայացումների այցելությունն էլ անպայման կարևոր է և անհրաժեշտ:

Կրտսեր դպրոցում դասավանդողը և սովորողները պատրաստում են ունկնդրվող երաժշտության ուղեկցությամբ տեսահոլովակ, կայքի նյութ: Ողջունելի է ծնողների համատեղ աշխատանքը իրենց երեխաների հետ: Պատրաստված նյութերը դիտում են դասարանում, կարծիքներ փոխանակում: Տանը, դասարանում սովորողները «բնական», շրիական և հարվածային նվագարաններով կարող են նվագակցել ունկնդրվող ստեղծագործությունը: Այսպիսի ունկնդրումն անպայման խաղում է իր դերը՝ սովորողին դարձնելով ուշադիր, հետաքրքրասեր, ակտիվ ունկնդիր: Ունկնդրման նյութ յուրաքանչյուր դասարանում կարող են լինել հաջորդ տարվա ուսուցման համար նախատեսված ծրագրային երգերը: Սովորողը ծանոթանում է, երաժշտական լսողությամբ ընկալում, իսկ հաջորդ տարի՝ բավական հեշտ սովորում:

Նախակրթարանում և կրտսեր դպրոցում ստացած ընդհանուր երաժշտական կրթության միջոցով սովորողի մոտ ձևավորված որոշակի երաժշտական ճաշակը շարունակում է զարգանալ միջին դպրոցում: Միջին դպրոցում սովորողներն ավելի ինքնուրույն են, ունկնդրվող երաժշտության ուղեկցությամբ տեսահոլովակներ պատրաստելը դառնում է երաժշտության տնային պարտադիր հանձնարարություններից մեկը: Դասարանական թատերական, տիկնիկային բեմադրությունների երաժշտական ձևավորումը սովորողի երաժշտական ճաշակի լուրջ ցուցանիշ է:

Մնջախաղ

Որոշ ունկնդրվող նյութեր կարող են սովորողների կողմից ուղեկցվել մնջախաղով: Այս աշխատանքը շատ լուրջ մոտեցում է պահանջում սովորողից, քանի որ մնջախաղը

արվեստ է, այն պետք է լինի ոչ թե մակերեսային, ֆիզիկական մակարդակի վրա արված մարմնի որոշակի շարժումների համադրություն, այլ երաժշտության էությունից, խորությունից բխող միտք, որը կարտահայտվի պլաստիկ, պարային, դիմային ճիշտ ընտրված շարժումների միջոցով:

Որևէ թեմայով արված մնջախաղի համար ուղեկցող երաժշտության ընտրությունը ևս սովորողի համար բավական բարդ և լուրջ առաջադրանքներից մեկն է: Օրինակ.

Մնջախաղ. Կրակի վրա դրված կաթսայի ջուրը եռում է:

«Կաթսա» երեխաները կազմում են շրջան, որոնց ջուրջ շրջան են կազմում «կրակ» երեխաները: Նրանց մեջտեղում կանգնում են «ջուր» երեխաները: «Ջուր»-ը սկսում է «եռալ»: «Կրակ» երեխաները ցուցադրում են կրակի վառվելը՝ շրխկան, «բնական» և հարվածային նվագարաններով, կրակի վառվելուն բնորոշ ձայնային հնչյուններով ուղեկցելով այն: Նույնն էլ կատարում են «ջուր» երեխաները՝ ջրին բնորոշ ձայնային հնչյուններով ուղեկցելով այն:

Սովորողները կարող են դիմել կամ չդիմել մասնագետ դասավանդողին: Երաժշտության ընտրության գործում դասավանդողը խորհրդատուի դերում է: Նա ընտրության համար կարող է առաջարկել տարբեր ստեղծագործություններ, եթե դրա կարիքը կա: Խրախուսելի է սովորողի ինքնուրույնությունը և ստեղծագործական մոտեցումը:

Ունկնդրվող նյութեր

1. Հայկական ժողովրդական երգեր և պարեղանակներ
2. Հայկական հոգևոր երաժշտություն
3. Կոմիտաս (բոլոր ստեղծագործությունները)
4. Հայ կոմպոզիտորների լավագույն դասական գործեր
5. Համաշխարհային դասական և հոգևոր երաժշտության լավագույն նմուշներ

Օգտագործվում են.

- ձայնագրություն,
- տեսաֆիլմ,
- ուսումնական կամ այլ նյութ, որն ուղեկցվում է ունկնդրման համար նախատեսված երաժշտությամբ:

Աղբյուրները.

- համացանցից ներբեռնել տարբեր կատարումներ:

3. Պար

«Վստահ, ազատ, միամիտ, քնքուշ, նուրբ, վեհ, եռանդուն, լուրջ, համեստ, վայելուչ: Հայ գեղջուկ պարը կիրք զարթնեցնող շարժումներ չունի և զգացմունքներն արտահայտում է ոչ թե մեղկ, մուլի, կատաղի, հրապուրիչ և այլ շարժումներով, այլ պարերգերի միջոցով: Ազգի մը քաղաքակրթությունն է կապված իր պարին շարժումներու զարգացումը»: Կոմիտաս

«Ինչու՞ է պետք պարը սովորողին, որ նա օգտագործի՞ այն կյանքում, երբ մի տեղ պարեն, ինքն էլ կարողանա պարել: Դպրոցի նպատակն է պարը հասցնել գիտակցության, ճանաչել պարի խորհուրդը, կիրառել գիտակցաբար, կրթել միտքը, տեսնել պարի մեջ Կենաց Ծառ: Պետք չեն այնպիսի պարեր, որոնք ունեն վայրի կամ բնական շարժումներ, որոնք առնչվում են բնագոյին: Ամեն մի շարժում, ամեն մի ընթացք , որ կատարում է երեխան, պետք է իմանա, որ դա ժամանց և «տաշի – տուշի» չէ, այլ մեծ խորհուրդ կա դրա մեջ և պատմում է մի բան, որից ավելին գոյություն չունի»:Ա. Շահնազարյան

Պարը իր շարժումային համակարգով մի լեզու է, որն արտահայտում է մարդու հոգեվիճակը, հույզերն ու ապրումները՝ ուղեկցվելով երգով, երաժշտությամբ, հարվածային նվագարանների կամ ծափերի ռիթմիկ պատկերով:

Պարի դասավանդման խնդիրն է՝ ավանդական պարին բնորոշ ընդհանուր գիտելիքների, շարժումային համակարգի, զգացողության փոխանցում երեխային, ինչպես նաև ազգային պարերի տարածում: Շատ կարևոր է, որ ուսուցանվի մաքուր ավանդական պար:

Հարկավոր է իրարից տարբերել ավանդական և բեմական պարերը: Վերջինները ավանդական պարային շարժումների հիման վրա ստեղծված այն պարերն են, որոնք կարելի է կատարել՝ ունենալով նախնական պատրաստվածություն: Բացի նրանից, որ բեմական պարերը չեն կարող կրել այն կարևորը, ինչի համար ուսուցանվելու էին դպրոցահասակ մանուկներին, դրանք ոչ բոլորը կարող են պարել: Ավանդական պարերը կարող են պարել բոլորը, դրանք բնական շարժումներից են կազմված, մատչելի են, հասկանալի: Պետք չէ ստեղծել կեղծ պար և մատուցել որպես ազգային: Եթե սովորողը գիտի պարի լեզուն, ինքը կկարողանա պարել անձանոթ պարը, ծանոթ պարը կզարգացնի, կգտնի նոր լուծումներ այն զարգացնելու համար: Իսկ եթե սովորել է բեմական պար, ուրեմն, ինչ էլ ստեղծի, կլինի կեղծ, հեռու բնական մաքուր ազգայինից: Երգացանկում տեղ գտած պարերգերը կատարվում են պարի ուղեկցությամբ:

Օգտագործվում է

- պարեղանակ՝ ձայնագրված
- պար՝ տեսագրված
- ուսումնական տեսագրված նյութ
- պարի ուսուցման տեսագրված նյութ

4. Ծեսերի, ծիսական գործողությունների իրականացում

Հանրակրթական դպրոցում երեխայի ներդաշնակ հոգևոր զարգացման կարևոր խնդիրներից մեկը ազգային մշակույթի յուրացումն է՝ ավանդույթներ, ծեսեր, տոներ: Բնականոն կյանքով ապրելու պայմաններում ժողովրդական տոները կզարգանային, կփոխվեին հասարակական փոփոխությունների հետ համաքայլ: Դրանք չէին իմաստազրկվի, այլ նոր որակ, նոր ձև կստանային և կշարունակեին կատարել իրենց կարևորագույն դերը՝ մարդկանց համախմբելու, ազգային և մարդկային արժեքները պահպանելու:

21–րդ դարի սկզբին հայտնվել ենք մի տխուր փաստի առջև. մենք կորցրել ենք ազգային շատ կարևոր արժեքներ և փորձում ենք վերականգնել կորցրածը: Այս գործը պետք է սկսել վաղ հասակից, այսինքն՝ ծնված օրվանից: Երեխան դաստիարակվում և սովորում է՝ յուրացնելով մեծերի փոխանցած մշակույթը: Եթե ընտանիքում, հասարակության մեջ չի պահպանվել ավանդականը:

Կրթահամալիրի զարգացման ծրագրի պահանջ է (հղում կարող եք անել)

Ծեսերին նոր կյանք տալու համար հարկավոր է նախ շատ լավ յուրացնել ավանդականը, ճանաչել այն միջավայրը, որտեղ ստեղծվել են դրանք: Լավ իմանալ երգերն ու պարերը, ծիսական գործողությունները, պարագաները, դրանց խորհուրդն ու պատրաստման տեխնոլոգիան: Ո՞ր գործողություններն են, որ կարելի է կատարել կամ փոքր-ինչ ձևափոխել կամ լրացնել նորով: Ո՞ր պարագաներն են, որոնք շատ լավ կմտնեն ժամանակակից ծեսի մեջ կամ կստանան նոր ձև կամ էլ նորերը կլինեն: Սրանք այն հարցերն են, որոնք առաջ են գալիս և որոնք լուծելու խնդիր ունենք:

Իհարկե, ծեսին նոր կյանք տալ՝ չի նշանակում ակունքից այնքան հեռանալ, որ այն դառնա ոչ թե ծես, այլ անհատ մարդկանց երևակայությամբ ստեղծված հիբրիտ՝ հնի ու նորի վատ սինթեզ: Ծիսական հիմնական կարգը պետք չէ շփոթել տոնական մասի հետ: Յուրաքանչյուր ծես, ծիսական գործողություններից բացի, ունի տոնական մաս, որտեղ կարելի է կատարել ժամանակակից բարձրարժեք երգեր ու պարեր:

Մեր Ծրագրի նպատակն է ծեսը, տոնը սովորողինը դարձնել, որ սովորողը իրեն մասնակից ու փոխանցող զգա:

Խնդրի իրագործման համար մենք առաջարկում ենք.

- Ծանոթանալ ազգային ծեսերին ու տոներին
- Ծեսը վերականգնել, նրան նոր կյանք տալ:

Ծեսերը մանրակրկիտ ուսումնասիրելուց հետո՝ որոշում ենք, թե ինչ ճանապարհ են անցնելու սովորողները՝ ծիսակատարությանը նախապատրաստվելիս.

1. Ծանոթանում են ծեսի հետ
2. Հավաքում են տեղեկություններ տարբեր աղբյուրներից՝ մեծերից, ինտերնետից, գրքերից և այլն
3. Գրի են առնում
  - ա. խաղիկներ,
  - բ. առած – ասացվածքներ,
  - գ. հանելուկներ,
  - դ. հեքիաթներ, պատմություններ, ավանդություններ,
  - ե. երգեր:
4. նկարում են՝ ա. ծիսական հերոսներին, բ. ծիսական պատկերներ,
5. սովորում են ծիսական և ծեսին համապատասխան երգեր, ասույթներ, ասիկներ, օրհնանքներ,
6. սովորում են ավանդական պարեր,
7. պատրաստում են ծիսական պարագաներ,

8. խաղարկում են ծիսական գործողություններ, ծիսական խաղեր,
9. բեմականացնում են երգեր,
10. կատարում են բնագիտական փորձեր,
11. գնում են ուսումնական ճամփորդության,
12. հորինում են հանելուկներ, հեքիաթներ, գովք, օրհնանք,
13. կազմում են մաթեմատիկական խնդիրներ,
14. գրում են նամակներ, բարեմաղթանքներ, վերապատում, փոխադրում են իրենց տպավորությունները:

Մովորողը, քայլ առ քայլ, անկաշկանդ միջավայրում, ամենօրյա արդյունավետ գործունեությամբ, լիիրավ մասնակցությամբ, կարողություններ և հմտություններ ձեռք բերելով ու փոխանցելով, յուրացնում է ծեսը:
Ի՞նչ խնդիրներ են լուծվում.

- Նյութի յուրացում (լեզուն, մտածողության գեղարվեստական այլ արտահայտչամիջոցներ)
- Գիտելիքների, կարողությունների, դրսևորում և կիրառում
- Գեղարվեստական խոսքի մշակում
- Տարբեր կարողությունների դրսևորում, հղկում, մի շարք հմտությունների ձեռքբերում, մշակում (լեզվական, թատերական)
- Գրական - գեղարվեստական ճաշակի զարգացում
- Ինքնադրսևորում, ձերբագատում բարդույթներից

Այս աշխատանքները նպաստում են.

- երեխայի բառապաշարի հարստացմանը,
- մտածողության ձևավորմանը,
- ստեղծագործական երևակայության զարգացմանը,
- ինքնուրույն աշխատելու ունակություն են ձևավորում,
- բավարարվում է նրա ինքնահաստատման – ինքնադրսևորման պահանջը,
- ձեռք է բերվում խմբով աշխատելու, ինքնակազմակերպման հմտություններ,
- զարգանում է գեղարվեստական ճաշակը (նկարչություն, ձեռարվեստ, երաժշտություն և այլն),
- ուսումնական մի շարք խնդիրներ են լուծում,
- հնարավորություն են տալիս գնահատելու և յուրացնելու ազգային արժեքները,
- ավելի մոտիկից ճանաչելու իրենց ուսուցիչներին, տատիկներին, պապիկներին, ծնողներին, հարազատներին:

Մովորողը կիմանա

- ✓ ազգային ծեսերը

- ✓ ազգային սովորույթները
- ✓ ազգային ավանդական պարերը
- ✓ հայկական ժողովրդական և ծիսական երգերը
- ✓ ծիսական կերպարները
- ✓ ժողովրդական, մանկական, ծիսական խաղերը
- ✓ ծիսական կերակրատեսակները
- ✓ ծիսական պարագաները

Սովորողը կկարողանա

- ✓ պարել ազգային ավանդական պարեր
- ✓ երգել հայկական ժողովրդական և ծիսական երգեր
- ✓ պատրաստել ծիսական պարագաներ
- ✓ խաղալ ժողովրդական, մանկական, ծիսական խաղեր
- ✓ պատրաստել ազգային ծիսական կերակրատեսակներ
- ✓ համացանցից, այլ աղբյուրներից ծեսին վերաբերվող նյութեր գտնել

Սովորողը կլինի

- ✓ Ծեսը իմացող ակտիվ մասնակից, փոխանցող, տարածող:

Ծեսն այն միջավայրն է, որտեղ սովորողները ծեսի նախապատրաստական և իրականացման ընթացքում կիրառում են իրենց կարողությունները, հմտությունները, գիտելիքները:

Միջառարկայական կապը ծեսի նախապատրաստական շրջանում և իրագործելիս

Երաժշտություն – գիտեն և կարողանում են կատարել ծիսական և այլ հայկական ժողովրդական երգեր:

Պար - գիտեն և կարողանում են կատարել ծիսական և այլ հայկական ավանդական պարեր:

Մայրենի - գիտեն ծեսը, ծիսական ավանդություններ և գրույցներ, ասույթներ, առած-ասացվածքներ, բանաստեղծություններ, կարողանում են խաղարկել ծիսական գործողություններ, կարողանում են պատմել իրենց կատարածը, գեղարվեստորեն ներկայացնել, ինքնուրույն խաղարկել ստեղծագործական մոտեցում պահանջող ծիսական գործողություններ (օրինակ՝ Բարեկենդանի ծեսին):

Մարմնակրթություն - գիտեն և կարողանում են խաղալ ժողովրդական, մանկական, ծիսական խաղեր

Բնագիտություն - կարողանում են պատրաստել ծիսական բուսական պարագաներ (օրինակ՝ զատկական ածիկ), գիտեն այն բույսերը, որոնք օգտագործվում են ծեսերին և ունեն դրանց մասին, այդ տարիքին համապատասխան, գիտելիքներ:

Ձեռարվեստ, կերպարվեստ - պատրաստել ծիսական պարագաներ, այդ թվում՝ հանդերձանք, կատարել նյութի ընտրություն

Խոհանոց - պատրաստել ազգային ծիսական և այլ կերակրատեսակներ

Մաթեմատիկա - կարողանում են հաշվել կերակրի համար նախատեսված մթերքը, պարագաներ պատրաստելու համար՝ չափել նյութը, հաշվել գնումները (մետր, սանտիմետր և այլն, կիլոգրամ, գրամ և այլն, դրամ)

5. Երաժշտա – տեսական գիտելիքներ

Երաժշտա - տեսական գիտելիքները հարկավոր է մատուցել այն տեսքով, որը հեշտ ու հասկանալի կընկալվի տվյալ տարիքի երեխայի, սովորողի կողմից: Հենց սկզբից պետք չէ երեխային, սովորողին ծանրաբեռնել տերմիններով ու անուններով, որոնք ոչ միայն խճճում են նրա հիշողությունը, այլև վանում դրանք իմանալու ցանկությունը: Եթե նա կարողանում է կատարել, հեշտ է լինում հետագայում ուսուցանել դրանց անվանումները: Օրինակ, եթե նա կատարում է «մեծի» (քառորդ տևողության նոտա) և «փոքրի» (ութերորդական տևողության նոտա) «քայլերը», ապա հետագայում հանգիստ կիմանա և կհիշի դրանց երաժշտական անվանումը: Իսկ եթե գիտի, որ տվյալ նշանը քառորդ կամ ութերորդական տևողությունն է, բայց դժվարանում է կատարել, այս դեպքում անհասկանալի է դառնում՝ ինչ է անելու իր գիտելիքի հետ: Այս սկզբունքով էլ կազմված է երաժշտա - տեսական գիտելիքների ուսուցումը:

Դրանք հարկավոր է մատուցել նախ՝ խաղի միջոցով, գործնական կատարմամբ, սկզբից ուշադրությունը բևեռելով, ապա՝ որոշակի, հստակ պարզելով սովորողի համար դրանց երաժշտական նշանակությունը, անվանումը, գրի առնելու ձևը և այլն:

Տարրական երաժշտա - տեսական գիտելիքների ուսուցման օրինակներ

➤ Հնչյունի հատկությունները

• **Տևողություն**. ուսուցումը թույլ կտա կատարել ուսուցանված երգերի և ունկնդրվող նյութերի տարբեր ռիթմական պատկերներով նվագակցում (հարվածային, շրխկան և «բնական» նվագարաններով):

Իր գոյության որոշակի շրջանում մարդն անհրաժեշտություն է ունեցել գրի առնել իր կամ ուրիշի ստեղծած երաժշտական ստեղծագործությունը: Տարբեր դարերում տարբեր ազգեր գրության իրենց ձևն են ստեղծել: Հայաստանում եղել է խազագրություն, որի գաղտնիքը դարերի ընթացքում կորել է և Կոմիտասի շնորհիվ՝ վերականգնվել: Սակայն, աշխարհն ընդունեց մեկ միասնական նշանների համակարգ, որն օգտագործում են մինչ այժմ: Ո՞րն էր այն սկզբունքը, որով առաջնորդվելով՝ մարդիկ կարողացան ստեղծել այն և, որն իրեն դարերի ընթացքում արդարացրեց և հաստատվեց: Ինչ խոսք, իմանալ՝ ինչպես կարելի է գրի առնել երաժշտական հնչյունը, հետաքրքիր է: Բայց, միայն հետաքրքրասիրությունը բավարարելու համար իմաստ ունի՝ սովորել այդ ամենը:

Հանրակրթական դպրոցում սովորում են տարբեր երաժշտական ունակությամբ սովորողներ՝ բավական թույլից մինչև շատ լավ, երբեմն՝ փայլուն: Յուրաքանչյուրը երգը

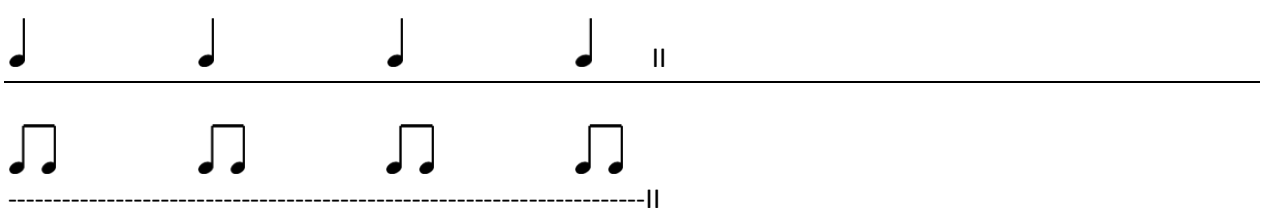
կատարում է իր ունակությունների չափով: Ռիթմի զգացողությունը, ի տարբերություն հնչյունի կոնկրետ բարձրությունն ընկալելու հատկությունից, կա հիմնականում բոլորի մոտ: Երաժշտա-տեսական գիտելիքների տարրական նոտագրագիտության հնչյունի հատկություններ բաժնում հնչյունի միաժամանակ կատարվում է տևողությունը և գրի առնվում: Ունկնդրման և երգի ուսուցման բաժնում նշվում է, որ սովորողները կատարում են

- ռիթմիկ նվագակցություն կատարվող երգերին,
- ունկնդրվող նյութին:

Նոտայի տևողությունը գրի առնելը թույլ կտա ոչ միայն կատարել դրանք, այլև ռիթմիզացնել սովորած երգերը, որոշել նոր ուսուցանվող երգի կամ անձանոթ երգի ռիթմիկ կառույցը և գրի առնել՝ ըստ տևողության:

«Մեծի» և «երեխայի» քայլ - քառորդ և ութերորդ տևողություն

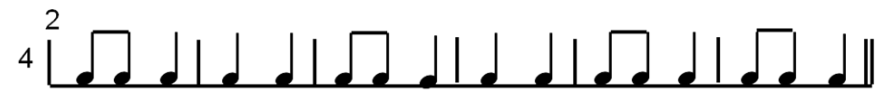
Սեղանին դրված է 4 կարմիր խորանարդ: Դասավանդողը ձեռքը դնում է առաջին խորանարդին և, դեմքի միմիկայով ու գործողությունը կատարելով, հասկացնում, որ փչեն: Նա ձեռքը դնում է նախ առաջին խորանարդին, ապա հերթով, հավասար տեմպով, մյուսներին: Ցույց տալով բոլոր չորս խորանարդները, նա, նույն ռիթմի մեջ, վերադառնում է դեպի առաջինը (ռեպրիզա): Այս անգամ հրահանգ է տալիս՝ «ծափ», որի կատարումից հետո՝ հարված ծնկներին, ապա՝ դոփել ոտքերով: Ոտքի դոփելը կատարել մի քանի անգամ, ասելով, որ այսպես քայլում է հայրը: Մի պահ դադարեցնելով, հարցնել. «Իսկ ինչպես է քայլում երկու կամ երեք տարեկան երեխան»: Երեխաները ցուցադրում են: Դասավանդողը սեղանին է դնում կապույտ խորանարդները և կատարում նույնը, ինչ՝ կարմիրներով: Ապա երեխաներից մեկին առաջարկում է կատարել փոքր երեխայի դերը և քայլել իր կողքով: Կատարելով առաջարկը, հայտնաբերվում է, որ մեկ մեծի քայլին համընկնում է փոքրի երկու քայլ: Բնականաբար, մեկ կապույտ խորանարդին համապատասխանում է մեկ, իսկ երկուսին՝ երկու քայլ, երկու կարճ շունչ, երկու ծափ, երկու հարված ծնկին, երկու ոտքի դոփյուն: Դասավանդողը փորձում է տարբեր հաջորդականությամբ դասավորել կապույտ և կարմիր խորանարդները, որոնք, ըստ հրահանգի, կատարվում են մեկ՝ ծափով, մեկ՝ դոփյունով և այլն: Դասավանդողը գրատախտակին գրում է մեծի քայլի նշանը՝ , ապա փոքրիկը՝ : Գծում է երկու զուգահեռ հորիզոնական գծեր և պատկերում նրանց քայլերը (ճանապարհը).

Որպեսզի հեշտացվի արտահայտվելու ձևը, մեծի քայլին տալիս են «տա» անվանումը, իսկ փոքրի քայլին՝ «տի»: Գրատախտակին գրված մեծի երկու քայլերը, փոխարինելով երկու կարմիր խորանարդով, դրվում է սեղանին: Դասավանդողի հրահանգով երեխաներն ասում են՝ «տա-տա»(դասավանդողը ձեռքը խորանարդից խորանարդ տեղափոխում է քառորդ տևողության չափով) և հետո 2ծափ են տալիս համապատասխան տևողությամբ: Մի կողմ է տարվում կարմիրը և դրվում է 4 կապույտ խորանարդ: Դասավանդողի հրահանգով

երեխաներն ասում են՝ «տի-տի-տի-տի», և, նորից, առանց ընդմիջելու, համապատասխան տևողությամբ 4 ծափ տալիս: Մի կողմ է դրվում 2 կապույտը և փոխարինվում 1 կարմիր խորանարդով: Նույն կերպ ասում և ծափ են տալիս: Ասելիս ծափ չեն տալիս և, հակառակը: Այսպես բարդացնելով, երեխաները պրակտիկ կատարում են քառորդ և ութերորդ տևողության նոտաները: Դասավանդողին փոխարինում են երեխաները: Ուսուցման այս ձևը թույլ է տալիս առանց դժվարության կատարել բավական բարդ ռիթմիկ պատկերներ (աշխատանքային տետր):

Աշխատանքային տետրի էջերից մեկի օրինակ.

Աշխատանքային տետր. Լինում է թղթային և էլեկտրոնային տարբերակով:

Կատարել համապատասխան օրինակները:

Նկարել քառակուսիներ և ներկել կարմիր և կապույտ գույներով:

Նկարել կլոր գնդիկներ (մատիտը դնել թղթին և, շրջանաձև պտտելով, ստանալ որոշակի մեծության գնդիկ):

Նկարել կլոր գնդիկ, ապա, մատիտը գնդիկից չկտրելով, դեպի վեր գծել ուղիղ գիծ:

Նկարել կարմիր քառակուսի, իսկ կողքին՝ քառորդ տևողության նշանը:

Նկարել երկու կապույտ քառակուսի, իսկ կողքին՝ երկու ութերորդ տևողության նշան, որոնք իրար են միացված գծով:

• Դասարանը բաժանվում է երկու խմբի: Առաջին խումբը ծափ է տալիս «մեծի», իսկ երկրորդ խումբը՝ «փոքրի» քայլերը: Ապա կատարում են հակառակը:

✓ «Թիթեռ»

5 սմ տրամագծով կտրել չորս թիթե շրջան: Երկուսը սոսնձել իրար՝ նախօրոք մեջտեղում դնելով թել, որից պետք է կախվի: Մյուս երկուսի մեջտեղից բարակ շերտով սոսնձել և կպցնել թելով իրար կպած շրջանների երկու կողմից մեջտեղի մասում: Չսոսնձված մասերը երկու կողմից մի փոքր առաջ բերել այնպես, որ նմանվի գնդի: Այն հանգիստ թիթեռի նման պտտվում է, երբ փչում են:

Երեխաները կանգնում են շրջանաձև կամ ուղիղ գծով:

Դասավանդողը յուրաքանչյուրին առաջարկում է փչել «թիթեռնիկի» վրա այնպես, որ նա թռնի իրենից, որքան հնարավոր է, հեռու:

Դասավանդողը «թիթեռն» անցկացնում է երեխաների դեմքի մոտով՝ առանց կանգ առնելու:

Յուրաքանչյուրը փչում է այնպես, որ «թիթեռը» չհասցնի մոտենալ իր դեմքին:

Դասավանդողն առաջարկում է, որ յուրաքանչյուրը փչի, որքան հնարավոր է, երկար (շունչ առնել, նորից փչել) այնքան, որ «թիթեռն» անընդհատ հեռու մնա:

Դասավանդողը «թիթեռը» պահում է երեխաների դեմքին մոտ: Յուրաքանչյուրը կարճ, արագ-արագ արտաշնչելով, թույլ չի տալիս, որ «թիթեռը» մոտ գա իր դեմքին:

Նույնը կատարում են մոմով՝ սովորելով կատարել կարճ և երկար արտաշնչում:

Դասավանդողը յուրաքանչյուրին առաջարկում է փչել այնպես, որ վառվող մոմի կրակը մարի:

Փչել այնպես, որ կրակը չմարի:

Կատարել հետևությունն՝ ինչպիսի արտաշնչում է կատարվում երկու դեպքում:

Կարմիր խորանարդով նշել երկար, իսկ կապույտով՝ կարճ շունչը: Դասավանդողը սեղանին է դնում երկու կարմիր և երկու կապույտ խորանարդ և առաջարկում փչել համապատասխան շնչով: Ապա սկսում է տեղափոխել խորանարդները: Երեխաները կատարում են ըստ տեղափոխված հաղորդականության: Տեղափոխությունը կատարվում է անընդմեջ:

Դասավանդողը երեխաներին առաջարկում է փոխարինել իրեն: Հետևել, որ կատարեն անընդմեջ:

Այս վարժությունները օգնում են նաև մշակել շնչառությունը:

Դինամիկայի նշաններ.

✓ «Քուն»

Նստել աթոռին ուղիղ դիրքով, ձեռքերը՝ ծնկներին: Արտասանելով տեքստի առաջին տողը, թեքվել առաջ՝ ձեռքերը ծնկների վրայից սահեցնելով մինչև ոտքերի ծայրը: Մի փոքր դադարից

հետո, արտասանելով երկրորդ տողը, կատարել նույն գործողությունը՝ այս անգամ ոտքերի ծայրից վերադառնալով դեպի ծնկներ:

Մենք փակում ենք աչիկները՝ քուն մտանք:

f p
f (քառորդ ֆերմատա)

Տի-տի-տի-տի-տի-տի-տի-տի, տա, տա, տա: (քառորդ ֆերմատա)

Մենք բացում ենք աչիկները՝ արթնացանք:

p f
p

Տի-տի-տի-տի-տի-տի-տի-տի, տա, տա, տա:

Առաջին տող - արտասանությունն սկսվում է մի փոքր ուժեղ ձայնով, հետո հետեւեալ ձայնի ուժը թուլանում է, իսկ վերջում լսվում է համարյա շշուկով:

Երկրորդ տող - արտասանությունն սկսվում է համարյա շշուկով, հետո հետեւեալ ձայնն ուժեղանում է, իսկ վերջում լսվում է բավական ուժեղ:

Գործողությունները շարունակվում են մնջախաղով - «Արթնանալուց» հետո գնում են «լվացվելու», ձեռքերը «չորացնում են ցամքոցով», ատամները «լվանում ատամի խոզանակով», «վերցնում պայուսակը» և ռիթմիկ քայլերով «ուղևորվում դպրոց»:

Մնջախաղը կատարվում է համապատասխան երաժշտության ուղեկցությամբ, որը կատարում է երաժիշտ դասավանդողը կամ՝ այլ կատարում:

✓ P, f, crescendo, diminuendo (decrescendo)

• Դասավանդողը երեխաներին առաջարկում է ծափահարել: Ձեռքերի շարժումով ցույց է տալիս, որ ծափահարեն մեղմ: Հետո հետեւ, ձեռքերը բարձրացնելով վեր և ավերը բացելով, ցույց է տալիս, որ ծափերը ուժեղացնեն: Այսպես, փոխելով ձեռքերի դիրքը և դեմքի արտահայտությունը, նա մեկ՝ ուժեղացնում, մեկ՝ մեղմացնում է ծափերը: Այսպես, երեխաները կատարում են՝ ուժեղ՝ f, մեղմ՝ p, crescendo, diminuendo, միևնույն ժամանակ ծանոթանում խմբավարի շարժումներին: Նույնը կատարում են ոտքերի դոփյունով:

• Երեխաներին առաջարկել նույնը կատարել ձայնավորներով: Նախ, որոշում են, թե որ ձայնավորը ձեռքերի պայմանական ինչ ժեստով է ցույց տրվելու.

ա~ - ձեռքերը կրծքից քիչ հեռու, ավերը նայում են դիմաց

ո~ւ - ավերը դեպի ներքև

ի~ - ավերը «նայում» են իրար՝ մատները վերև

օ~ - բութ մատը միանում է ցուցամատին՝ դառնալով օղակաձև, մյուս մատները վերև են պարզած

մ~ - միջնամատը, ցուցամատն ու բութ մատը մոտեցրած են իրար (ձայնը արտաբերվում է փակ բերանով)

Է~ - բույժ մատը ցուցամատի հետ ցույց է տալիս ուղիղ անկյուն, մյուս մատները ծավլած են: Ինչպես ծավերի և դոփյունի դեպքում, այստեղ էլ՝ մեղմը, ուժեղը, crescendo-ն, diminuendo-ն, ձեռքերը, ձայնավորի համապատասխան ժեստով, կատարում են նույն շարժումները: Կարելի է փորձել կատարել բազմաձայն: Դասարանը բաժանվում է երկու խմբի: Մի խումբը հետևում է աջ, իսկ մյուսը՝ ձախ ձեռքին: Դասավանդողը յուրաքանչյուր ձեռքով ցույց է տալիս տարբեր ձայնավորներ, որոնք կատարվում են տարբեր ուժգնությամբ (մեղմ, ուժեղ, մեղմից ուժեղ, ուժեղից մեղմ):

Այս խաղային վարժությունները հիմք են դնում նաև բազմաձայն կատարմանը:

Արտասանական կանոն

Միասին արտասանում են Ա. Խնկոյանի «Մեղու» բանաստեղծությունը:

Պըզզան, պըզզան, պըզպըզան,
Պստիկ մեղու տըզտըզան,
Դաշտ ու հովիտ կշրջես,
Բարձր սարեր կթռչես,
Սուսան, սմբուլ կըծծես
Ու ոտքերով թավամազ
Փոշի առած՝ տուն կգաս:

Լավ յուրացնելուց հետո, արտասանել ռիթմիզացված, ապա կանոնի նման: Մի խումբը սկսում է, երկրորդ խումբը միանում է երկրորդ տողից՝ սկսելով սկզբից: Եթե կարող են, կարելի է նաև եռաձայն: Փորձել հորինել երկու կամ երեք հնչյունով երաժշտություն և նույնը կատարել

երգելով: Կարելի է ամեն տողի վերջում ավելացնել «պըզզ, պըզպըզան»
բառակապակցությունը:

Բարձր, միջին և ցածր ձայն

Երեխաներն ընտրում են որևէ բանաստեղծություն և արտասանում: Դասավանդողն առաջարկում է նույնը կատարել փոքրիկի, մայրիկի, ապա հայրիկի ձայնին նմանեցնելով:

Պարզում են, որ փոքրիկը խոսում է «բարակ»՝ բարձր ձայնով, մայրիկը՝ միջին, իսկ հայրիկը՝ ցածր ձայնով: Փորձում են ձեռքով ցույց տալ.

- ցածր ձայնը (ձեռքը իջած է, ափը նայում է գետնին),
- միջինը (ձեռքը գոտկատեղի մակարդակին է, ափը նայում է գետնին),
- բարձրը (ձեռքը կրծքի մոտ է, ափը նայում է գետնին):

Հերթով արտասանում են բանաստեղծությունը՝ ամեն անգամ փոխելով ձայնի հնչերանգը և ձեռքով ցույց տալով համապատասխան ժեստը: Դասավանդողը մի փոքր բարդացնում է, ցույց է տալիս խառը, մեկ՝ փոքրի, մեկ՝ հայրիկի, մեկ՝ մայրիկի համապատասխան ձեռքի շարժում:

Երեխաներն, արագ կողմնորոշվելով, կատարում են ձայնի համապատասխան ինտոնացիայով: Դասավանդողը ձեռքը ներքևից դանդաղ վերև է բարձրացնում, իսկ երեխաները սահուն, կատարելով գլխասնդո, անցնում են մի ձայնից մյուսը:

Այս սկզբունքով են տարվում երաժշտա - տեսական գիտելիքների ուսուցման աշխատանքները կրտսեր դպրոցում:

Միջին դպրոցում արդեն ուսուցանվում են համապատասխան երաժշտական անվանումները, բերվում են օրինակներ երաժշտական ստեղծագործություններից: Կարևոր է, որ սովորողներն իրենք գտնեն, հայտնաբերեն, ստեղծագործեն, իսկ դասավանդողը հիմնականում ուղորդի:

Օգտագործվում են.

- Նոթբուկ, նեթբուկ, համակարգիչ
- Smart-Notebooke ծրագիրը
- էլեկտրոնային գրատախտակ
- հարվածային և «բնական» նվագարաններ
- էլեկտրոնային աշխատանքային տետր
- տեսանյութ

6. Ռիթմիկ և երաժշտա-ռիթմիկ վարժություններ

Ռիթմիկ և երաժշտա-ռիթմիկ վարժությունների նպատակը սովորողների երաժշտական ունակությունների, ռիթմի զգացողության զարգացումն է, հնչյունի տևողության ճիշտ կատարումը:

Ռիթմ – հունարեն *rythmos* բառից է, նշանակում է շարժման որոշակի կարգ, չափավորվածություն, չափակցություն: Հնչյունային տևողությունների հաջորդականությունը կամ նրանց հարաբերակցությունը կազմում են երաժշտության ռիթմը: Այլ կերպ՝ ռիթմը հնչյունային տևողությունների կազմակերպված հաջորդականությունն է կամ նրանց հարաբերակցությունը մետրի հիման վրա: Երաժշտության ներգործությունը երեխաների ընդհանուր ֆունկցիոնալ գործունեության վրա առաջացնում է շարժողական ռեակցիաներ և ուղեկցվում է այս կամ այն շարժումով՝ շատ թե քիչ ճիշտ հաղորդելով երաժշտության ժամանակային ընթացքը: Երաժշտության ուղեկցությամբ երեխաները պարում են, խաղում, արտահայտում տարբեր կերպարներ՝ այսպիսով արտահայտելով երաժշտական ստեղծագործության բնույթի, արագության, ուժգնության և այլ կոմպոնենտների ընկալումը: Ռիթմիկ և երաժշտա-ռիթմիկ վարժություններում կամ խաղերում օգտագործվում են տարբեր մարմնամարզությունից և պարերից: Իսկ քանի որ մարմնամարզությունը և պարը կրտսեր դպրոցի սովորողի տարիքին բնորոշ անհրաժեշտություն է, ապա ռիթմիկ և երաժշտա-ռիթմիկ վարժությունները կազմում են երաժշտության դասի կարևոր և անբաժանելի մասը: Ռիթմիկ և երաժշտա-ռիթմիկ վարժությունները կատարվում են

- ունկնդրվող նյութի ուղեկցությամբ,
- առանց երաժշտության ուղեկցության,
- ծրագրային բանաստեղծության ուղեկցությամբ,
- ծրագրային երգերի ուղեկցությամբ:

Մեկ գծի վրա ներկայացված վարժությունների կատարման ձևը.

- անվանել ռիթմավանկերը
- ծափ տալ
- կատարել ռիթմիկ կանոն
- կատարել որևէ հարվածային նվագարանով

Ներկայացվում են նաև երկձայն ռիթմիկ վարժություններ, որոնք կատարվում են

- գույգերով
- խմբերով
- հարվածային կան «բնական» նվագարաններով:

Կրտսեր դպրոցում ազգային երգերը, խաղերգերը, ասերգերը, պարերգերը, հաշվերգերը երաժշտական կրթության մեջ արդյունավետ նյութեր են: Դրանք փորձարկվել են մեր կրթահամալիրում, անցել շատ խնամքով ու բարեխիղճ ստեղծագործ ճանապարհ, շատերը ձայնագրվել, խաղարկվել, նկարահանվել են: Այդ գործերի հիման վրա ստեղծվել են մանկական երաժշտական խաղեր, որոնք մեծ ուրախությամբ և ոգևորությամբ կատարվում են սովորողների կողմից: Այսինքն, Կոմիտասը չէր կարող սխալվել՝ մանուկների հոգևոր դաստիարակության համար տալով ընտրյալ ազգային երաժշտություն:

«Երեխայի բաց հոգու աչքերի մեջ ամենագորեղը առաջին տպավորությունն է, և դա հետագայում սնում է նրա սիրտն ու հոգին, թևավորում նրա երևակայությունը, ուրեմն նախ և առաջ նրան պետք է մատուցել ամենալավը և փորձվածը՝ ամենալավ երգերն ու պարերը, ամենալավ խաղերն ու գույները, այսինքն՝ նյութի թե՛ ընտրության և թե՛ մատուցման ձևը պիտի լինի հնարավորին չափ միակը, լավագույնը...Պարը, խաղը, ասմունքը, երգն ու մարզանքը պետք է դիտել երգ երաժշտության դասավանդման համագոր ու հավասար միավորներ:»

Ա. Շահնագարյան

Խաղը երեխայի կյանքում գրավում է առաջին տեղը: Եվ դա պատահական չէ: Երեխան այդ միջոցով է ճանաչում իրեն, շրջապատին: Խաղն է զարգացնում երեխայի

ուշադրությունը

հիշողությունը

երևակայությունը

ստեղծագործելու կարողությունը

հաղորդակցման (կոմունիկատիվ) կարողությունը

շարժողականությունը

ակտիվությունը

վարքի կամաձիհնությունը

ընկալումը

շոշափելու, ուսումնասիրելու, իր դիտողությունները հաղորդելու կարողությունը

երևույթների մեջ կապ գտնելու կարողությունը

ճիշտ կողմնորոշվելու կարողությունը

շարժումներին տիրապետելու կարողությունը
լսելու կարողությունը
դիտելու և կրկնելու կարողությունը
ինքնատիրապետումը
կամքը
ինքնուրույն աշխատելու կարողությունը
վերլուծելու, համադրելու կարողությունը
հարստացնում է բառապաշարը

Մեր աշխատանքի ընթացքում երբեմն հանդիպել ենք սովորողի կողմից հարցի լուծման այնպիսի տարբերակի, որը չի մտնում մեծի տրամաբանության ու երևակայության սահմանների մեջ: Նրանք ստեղծել են երաժշտական խաղի, ասերգի, հաշվերգի իրենց տարբերակը:

7. Նվագակցություն «բնական», հարվածային և շրխկան նվագարաններով

«Բնական», հարվածային և շրխկան նվագարաններով նվագակցում են ուսուցանված երգը, ունկնդրվող նյութը, բառախաղը:

«Բնական», հարվածային և շրխկան նվագարաններով վարժությունները կատարվում են

առանձին,
գույգերով,
խմբերով:

SZS միջոցներից օգտագործվում են.

- պրոյեկտոր, որը միացված է համակարգչին,
- համակարգիչ, որին միացված են ուժեղացուցիչներ:

8. Բառային ռիթմիկա

Հնչունային ռիթմիկան շարժողական վարժությունների մի համակարգ է, որոնց ժամանակ զանազան շարժումներ զուգակցվում են որոշակի խոսքային նյութի արտասանության հետ:

Մարմնի շարժումների և խոսքի օրգանների համադրումն օգնում է խոսքի լարվածության և միատոնության վերացմանը: Մարմնի ռիթմիկ շարժումների կատարման ժամանակ երեխաների կողմից ձեռք բերված անկաշկանդվածությունը և անմիջականությունը դրական են ազդում խոսքի օրգանների շարժողական հատկությունների վրա: Հնչունային ռիթմիկան խթանում է արտասանական հմտությունների ձևավորմանն ու

ամրապնդմանը, դրական է ազդում ձայնի, խոսքային շնչառության, խոսքի տեմպի, շեշտադրության և մեղեդայնության վրա:

SՀS միջոցներից գտագործվում են.

- ձայնագրություն

Ուսումնական միջավայր

Երաժշտություն դասավանդելու համար շատ կարևոր է ունենալ համապատասխան կահավորմամբ, SՀS միջոցներով, մասնագիտական գրականությամբ (գրքեր, նոտաներ) հարուստ կաբինետ:

Երաժշտության դասընթացը կազմակերպվում է առարկայի առանձնահատկություններին համապատասխանող, պահանջները բավարարող ուսումնական միջավայրում՝

- Ուսումնական կաբինետ (դասասենյակ)
- Գրադարան
- Բացօթյա տարածք

Ուսումնական կաբինետը (տարածքը), որտեղ իրականացվում է երաժշտության դասընթացը, պետք է հագեցած լինի հետևյալ միջոցներով.

SՀS միջոցներ

1. Համացանցին միացված համակարգիչ, որը կունենա համակարգչային այն բոլոր ծրագրերը, այդ թվում՝ նաև երաժշտական, որոնք հնարավորություն կտան իրագործել. ա. երգի ուսուցում

բ. ունկնդրում (համացանցից)

գ. նոտագրագիտության ուսուցում

դ. ձայնագրում

ե. ձայնա-տեսասկավառակի ձայնագրում

զ. ուսումնական նյութերի, ֆիլմերի ստեղծում

2. Ուժեղացուցիչ, որը պետք է ապահովի մաքուր և համապատասխան ուժգնության հնչողություն:

3. Էլեկտրոնային գրատախտակ

Smart-Notebook ծրագրով աշխատելու համար (հատկապես նոտագրագիտության ուսուցման և նվագարանները, նվագախումբը և երգչախումբը լիարժեք ճանաչելու նպատակով) նախընտրելի է ոչ թե պրոյեկտորը, այլ էլեկտրոնային գրատախտակը:

4. Դաշնամուր, պետք է լինի լարված, աշխատունակ (անթույլատրելի է լարվածքից ընկած, որոշ ստեղների անաշխատունակ վիճակը):

5. Շրխկան, հարվածային, երաժշտական նվագարաններ

ա. Նվագակցություն (ուսուցանված երգին, ունկնդրվող նյութին, բառախաղին)

բ. Տնողության կատարում

գ. Նվագարանով աշխատելու ունակություն և հմտության ձեռք բերում

6. Նոտային և մասնագիտական գրականություն

7. Անհրաժեշտ գույք՝ աթոռներ և սեղաններ, պահարան՝ երաժշտական նվագարանների, նոտային և մասնագիտական գրականության համար:

Համացանցը՝ ուսուցման միջավայր

Ուսուցման միջավայր կարող է դառնալ համացանցը:

Սովորողը

• ուսումնական նյութեր պատրաստելու նպատակով օգտվում է համացանցի տարբեր աղբյուրներից,

• ստեղծում է ուսումնական նյութեր (երգերի կարաոկներ, ուսումնական, ճանաչողական ֆիլմեր, պրեզենտացիաներ), որոնք ստուգում է երաժշտության դասավանդողը,

• ստուգված նյութերը տեղադրում է ուսումնական, սոցիալական տարբեր կայքերում, տարածում դրանք, օգտվում դասավանդողների, դասընկերների ստեղծած ուսումնական նյութերից:

• Համացանցը սովորողի կողմից օգտագործվում է ինչպես տեղեկատվական, ճանաչողական, այնպես էլ՝ ուսումնական տարածք:

Ուսումնական տարածք կարող է լինել

• ուսումնական հաստատության կայքը

• դասավանդողի, սովորողի, դասարանի, ծնողի բլոգը

• սոցիալական ցանցերը

Նշված տարածքներում տեղադրվում են բոլոր այն ստեղծված նյութերը, որոնք օգտագործում են թե՛ սովորողները, թե՛ դասավանդողները, թե՛ ծնողները, թե՛ այլ անձիք: Չափազանց կարևոր է կայքերի և բլոգների բովանդակության հստակեցումը՝ որպես ուսումնական միջավայր:

Դասավանդողին անհրաժեշտ գործիքներ և նյութեր

Երաժշտության դասընթացն արդյունավետ ու լիարժեք կազմակերպելու-իրականացնելու համար երաժշտության դասավանդողին անհրաժեշտ են հետևյալ գործիքները և նյութերը.

• Դպրոցում՝ ուսումնական կաբինետ (վերը նշված պայմաններով)

• Անհատական համակարգիչ (նոթբուք/ նեթբուք)՝ անհրաժեշտ ծրագրերով

• Չայնագրիչ (թվային, հեռախոս)

• Ֆոտո-տեսախցիկ

Սովորողին անհրաժեշտ գործիքներ և նյութեր.

• Անհատական համակարգիչ (նոթբուք/ նեթբուք)՝ անհրաժեշտ ծրագրերով

• Չայնագրիչ (թվային, հեռախոս)

- Ֆոտո-տեսախցիկ
- Ուսումնական նյութեր (դասագիրք, ձեռնարկ, էլեկտրոնային ռեսուրս և այլն)

Ուսումնական նյութեր, ֆիլմեր, պրեզենտացիաներ պատարաստելու նպատակով երաժշտության դասավանդողին և սովորողին անհրաժեշտ են.

- Երգարաններ
- Նոտաներ
- Մասնագիտական ձեռնարկներ
- Մասնագիտական գրականություն
- Էլեկտրոնային գրականություն
- Ձայնադարան (ձայնա-տեսասկավառակներ)
- Էլեկտրոնային ձայնադարան

Դասարանում և տանը ուսումնական պարապմունքի, ինքնակրթության կազմակերպման մեթոդական նկարագրություն

Դասարանում ուսումնական պարապմունքը ներառում է գործունեության հետևյալ ձևերը.

- Երգեցողություն
- Պար
- Ունկնդրում
- Համերգների կազմակերպում
- Երաժշտա-տեսական գիտելիքներ (նոտագրագիտություն) Ծեսերի, ծիսական
- գործողությունների իրականացում
- Նվագակցություն «բնական», հարվածային և շրիկան նվագարաններով
- Ռիթմիկ և երաժշտա-ռիթմիկ վարժություններ

Տանը

- Ունկնդրում
- Երգեր, ունկնդրման համար նախատեսված նյութեր
- Ուսումնական այլ նյութերի հետազոտում
- Ուսումնական նյութի ստեղծում (կարաոկենների, ֆիլմերի, պրեզենտացիաների տեսքով)
- Օնլայն խորհրդատվություն դասավանդողի հետ (էլեկտրոնային փոստով, skype-ով, սոցիալական ցանցերով):
- Անհրաժեշտ ցուցումներ ստանալու նպատակով սովորողը օնլայն կապ է հաստատում դասավանդողի հետ, ուղարկում նյութը, քննարկում-խմբագրում, կատարում անհրաժեշտ ուղղումներ
- Ուսումնական նյութի տեղադրում կայքում, բլոգում, դրա տարածումը սոցիալական ցանցերում (միայն դասավանդողի հետ կատարած համապատասխան խորհրդատվությունից հետո)

- Մասնակցություն առցանց քննարկումներին
- Երաժշտական ուսուցողական հեռուստատեսային հաղորդումների դիտում,

Ստուգման և կիսամյակային, տարեկան գնահատման կարգը. սովորողի ուսումնական թղթապանակի բովանդակությունը, ինքնաստուգման, ստուգողական առաջադրանքների ժամանակացույցը և բովանդակությունը

- Սովորողը մասնակցում է առավոտյան ընդհանուր պարապմունքին, կրթիամալիրի ուսումնական տոնացույցով սահմանված ծեսերին, միջոցառումներին, համերգներին
- Ինքնաստուգում. ուսումնական տարվա ընթացքում սովորողը գրում է երաժշտական վիկտորինա և հարցաշար՝ բաղկացած դասապրոցեսում կիրառվող ունկնդրման և ուսումնական նյութերից:
- Ուսումնական նյութերի ստեղծում (կարաոկենների, ֆիլմերի, պրեզենտացիաների տեսքով):

Սովորողների հետազոտական աշխատանքին ներկայացվող պահանջներ

- Համացանցից, գրքերից փնտրել-գտնել համապատասխան տեղեկատվություն
- Լուսանկարել, տեսագրել, ձայնագրել
- Միայն անհրաժեշտության դեպքում համացանցից պատկերներ և տեսաֆիլմեր ներբեռնել (այդ պահին սովորողի շրջապատից բացակայող)
- Համապատասխան ծրագրերի տիրապետում և կիրառում
- Նյութի բովանդակության լիարժեք, գրագետ և հստակ ներկայացում
- Սեփական վերաբերմունքի, մոտեցման, պարզաբանման, ընկալման արտահայտում՝ նյութին ամբողջական տիրապետելու և ներկայացնելու պայմանով
- Ստեղծագործական մոտեցում
- Խորհրդատվություն երաժշտության դասավանդողի հետ
- Հաշվետու համերգներ

Ուսումնական ճամփորդություններ

Երաժշտության դասապրոցեսում ուսումնական ճամփորդություններն իրականացվում են.

- Համերգների մասնակցությամբ և այցով
- Ուսումնական տարվա ընթացքում սովորողը մասնակցում և այցելում է դասական, ժողովրդական, հոգևոր երաժշտության համերգների, որոնք կազմակերպվում են ինչպես դասավանդողի, դպրոցի կողմից, այնպես էլ՝ այլ երաժշտական հաստատությունների կողմից:
- Նպատակը՝ երաժշտության ունկնդրումն է:
- Թանգարանների այցով

Նպատակը՝ ճանաչողական է:

•Բնության գրկում՝ ծեսերի իրականացմամբ.

Սովորողի՝ դասապրոցեսում ձեռք բերած կարողությունների և հմտությունների (երգի, պարի կատարում-բեմականացում, ծիսական ատրիբուտների պատրաստում և կիրառում, ստեղծագործելու-հետազոտելու կարողություն) գործնական կիրառում:

Բնական միջավայրում իրականացնելով ծեսը՝ սովորողը դառնում է դրա անմիջական կատարողը և կրողը: Իր ունեցած փորձը կարող է փոխանցել իր շրջապատին՝ այսպիսով նպաստելով ծեսի վերածնմանը և տարածմանը:

Սովորողի ձեռք բերած գիտելիքների և կարողությունների գործնական կիրառությունների ձևերը (ուսումնա-հասարակական նախագծեր)

Առավոտյան ընդհանուր պարապմունքի, ծեսերի, համերգների կազմակերպում, մասնակցություն և իրականացում:

Գործունեություն ըստ կրթահամալիրի 2012-2013 ուսումնական տարվա օրացույցի

Ամեն ուրբաթ՝ ժամը 15.15-16.00 , «Մեդիաուրբաթ» ընդհանուր պարապմունք

Սեպտեմբերի 4 - կրթական շքերթ

Սեպտեմբերի 19-25

Կոմիտասյան օրեր

Խաչատրյանական օրեր

Նոյեմբերի 15-18 - Միսիթար Սեբաստացու օրեր. կրթահամալիրի տոնը

Դեկտեմբերի 17-28 - ձմեռային ուսումնական ճամբարներ

Դեկտեմբերի 29- 2012թ. հունվարի 13 - սովորողների ձմեռային արձակուրդ

Դեկտեմբերի 24 - հունվարի 5 - ամանորյա ծեսեր

Հունվարի 6 - Սուրբ Ծնունդ

Փետրվարի 10 - Բարեկենդան

Փետրվարի 18 -22 - Թումանյանական շաբաթ

Փետրվարի 14 – Տյառնընդառաջ

Մարտի 25 - ապրիլ - Գարնանային ծառատունկ, Ծաղկազարդ

Մարտի 31 - Սուրբ Հարության տոն (Մբ. Ջատիկ)

Ապրիլի 14 – վրացերենի պետական տոն կրթահամալիրում

Ապրիլի 23-30 - Ռոդարիական շաբաթ

Մայիսի 9 – Համբարձման տոն

Մայիսի 13-26 - 2012-2013 ուստարվա շրջանավարտների «Ցտեսություն» ուսումնական-տոնական նախագիծ

Մայիսի 27-հունիս 14- ամառային ուսումնական ճամբարներ

Չորրորդ դասարանցիների ««Իմացումի հրճվանք» ծրագրի շրջանավարտ» ուսումնական նախագիծ

Վեցերորդ դասարանցիների «Կրտսեր դպրոցի շրջանավարտ» ուսումնական նախագիծ

Մայիսի 30- Երեխաների պաշտպանության միջազգային օր, ամառային ճամբարի

պաշտոնական բացումը, «Անտիվիրուս-հակաբացիլ 2013», ամառային ուսումնական նախագծերի մեկնարկ

Հունիսի 10-14 - Ամառային փառատոներ, ստուգատեսներ

Հունիսի 15-23 - «Դասարան անիվների վրա», կրթական փոխանակումներ, հայրենագիտական ճամփորդություններ, դպրոց բնության գրկում

Հունիսի 17- 21 - ուսումնական 2-րդ կիսամյակի ամփոփում, սովորողներ, մանկավարժական աշխատողների հաշվետվություններ, կրթական ծրագրերի իրականացման գնահատում

Հունիսի 1- օգոստոսի 31 - ամառային պարտեզների գործունեություն

Հուլիսի 1-օգոստոսի 20 - ամառային արձակուրդ, ուսումնա-հայրենագիտական ճամփորդություններ, ամառային ճամբարներ, ուխտագնացություն, կրթական փոխանակումներ-կրթական կամուրջներ, ամառային նախագծեր-նախասիրությունների զարգացում-ընթերցանություն

<http://www.mskh.am/am/21094>

Սովորողի կիսամյակային գնահատական

Առաջին դասարան

Երգեր

1. «Այբ, բեն, գիմ»
2. «Այ իմ գնդակ»
3. «Արև, արև, արի դուս»
4. «Արեգակ»
5. «Ծափիկ, ծափիկ»
6. «Պսակ-պսակ»
7. «Խնոցու երգ»
8. «Հոպ, թոփ»
9. «Զըմփիկ, զըմփիկ»
10. «Փայտե ձիուկ
11. «Աղջկեք, պար բռնեցեք»
12. «Լեպո-հո, լե, լե»
13. «Վիճակի երգ»
14. «Արև, արև, դուս արի»
15. «Դան, դան դանեդան»
16. «Բոլոճկի երգ»
17. «Տոնածառ» (Եր. Մ. Միրզայանի)
18. «Ավետիս (պարզ տարբերակ)
19. «Հոյ, նագան (պարզ տարբերակ)
20. «Հոլը հոլը»

21. «Զհերիկ խաբեցինք»
22. Ներսես Շնորհալի, «Առավոտ լուսո»
23. Ս. Ծննդյան տաղ «Այսօր տոն է» (ավանդական տարբերակ)

Ունկնդրում

1. Առաջին, երկրորդ, երրորդ դասարանների ծրագրային երգերը
2. Լեոպոլդ Մոցարտ, Մենուետ
3. Յ. Ս. Բախ, Մենուետ
4. Յ.Ս. Բախ, Պոլոնեզ (սոլ-մինոր)
5. Ժիլինսկի, Լատվիական ժողովրդական պար
6. Գրեչանինով, Մազուրկա
7. Գեդիկե, Պար (մի-մինոր)
8. Վիվալդի, «Տարվա եղանակներ», «Գարուն»
9. Կլիմենտի, Սոնատինա, 1-ին մաս
10. Յ. Ս. Բախ, «Կատակ»

Պար

Հիմանականում ուսուցանվում են ավանդական պարին բնորոշ ձևերի, ոտքերի և մարմնի շարժումներ, որոնց միջոցով սովորողի մոտ ձևավորվում է ազգային պարի զգացողություն:

Երաժշտա-տեսական գիտելիքներ

Ուսուցանված երգերի և ունկնդրվող նյութերի նվագակցում ռիթմիկ պատկերներով («բնական», հարվածային և շրիկյան նվագարաններով):

Երաժշտա-ռիթմիկ վարժություններ

Երաժշտական խաղեր

Երկրորդ դասարան

Երգեր

1. «Զըմփիկ, զըմփիկ» (պարզ տարբերակ)
2. «Վեր, հա վեր-վեր»
3. «Գառնուկն ու մայրը»
4. «Տըրինո»
5. «Հոյ, Մայրամ»
6. «Քուրիկ Զիզի»
7. «Հոփ, հոփ, հոփ ըլնի»
8. «Գիլի գիլ»

9. «Սաթոյին գովելու համար ենք եկել»
10. «Սար, սար»
11. «Հայկանուշ»
12. «Քելե, քելե, նազ մի անի, Սաթո ջան»
13. «Տո տղա, տղա»
14. «Լուսնակ պատին դիպել ա»
15. «Հոպ, շորորա»
16. «Հոյ, Նարե»
17. «Այ, Արևը»
18. «Գարուն եկավ ամպերով»
19. «Ջան, ջան, ջան աշուն է»
20. Ներսես Շնորհալի, «Առավոտ լուսո»
21. Սուրբ Ծննդյան ժողովրդական ավետիս «Այսօր տոն է»
22. Հատված Պատարագից, «Քրիստոս ի մեջ մեր հայտնեցավ»
23. Ս. Աստվածածնի տաղ «Խնկի ծառի նման ես»

Ունկնդրում

1. 3-րդ և 4-րդ դասարանների ծրագրային երգերը
2. Հայկական ազգային պարեղանակներ (դուդուկի, շվիի և գուռնայի կատարմամբ)
  - Թամգարա
  - Լորկե
  - Փափուռի
  - Քոչարի
  - Կտկտիկ
  - Ծաղկաձորի
3. Հոգևոր երգեր
  - Կոմիտաս, «Հայրապետական օրհներգ»
  - «Հայր մեր», Կոմիտասի տարբերակ
  - Ս.Ծննդյան տաղ «Այսօր տոն է» (ավանդական տարբերակ)
4. Պ. Չայկովսկի, Հին ֆրանսիական երգ
5. Վ. Մոցարտ, Մենուետ (ֆա-մաժոր)
6. Կլիմենտի, Սոնատինա, 2-րդ մաս
7. Յ. Ս. Բախ, Մենուետ (սոլ-մաժոր)
8. Սորոկին, Ռումինական պոլկա
9. Լ. Վ. Բեթհովեն, Սոնատինա, 1-ին մաս
10. Վ. Ա. Մոցարտ, Վարիացիաներ «Կախարդական սրինգ» օպերայից
11. Ա. Վիվալդի, «Տարվա եղանակներ», «Ամառ»

Թիվ 4-ից 10-ը՝ երաժշտառիթմիկ վարժությունների կատարման համար

Պար

- Հիմնականում ուսուցանվում են ավանդական պարին բնորոշ ձեռքերի, ոտքերի և մարմնի շարժումներ:
- Վեց քայլ դանդաղ գյոնդ (գովընդ)
- Պարերգերի պարային բեմականացում

Երաժշտա-տեսական գիտելիքներ

- 2/4, 1/4, և 1/8 տևողության նոտաների և 1/4 դադարի նշանի ուսուցում և կատարում:
- Ռիթմիկ վարժությունների կատարում «բնական» և հարվածային նվագարաններով (աշխատանքային տեսք)
- Ուսուցանված երգերի և ունկնդրվող նյութերի նվագակցում ռիթմիկ պատկերներով («բնական» և հարվածային նվագարաններ)
- Ինտոնացիա
- Տակտ
- Չափ
- Չայնաչար
- Երաժշտական ժանրեր. երգ

Երրորդ դասարան

Երգեր

1. «Գնացեք, տեսեք»
2. «Տամբուրե»
3. «Հովվի անկողինը»
4. «Բասեն բարի»
5. «Այ ինդիլո»
6. «Աղջիկ, աղջիկ, Հերիքնագ»
7. «Աղվես»
8. «Լորիկ»
9. «Հոյ նար»
10. «Փափուռի»
11. «Հունձի երգ»
12. Ռ. Ամիրխանյան, «Նոր Տարի»
13. «Եկեք ծեծենք»
14. «Հայ զընգա»
15. «Կռունկ ջան»
16. «Բատուլա ջան»

17. «Աղջկեք, պար բռնեցեք»
18. «Ճոր պար»
19. Կոմիտաս, «Հայրապետական օրհներգ»
20. «Հայր մեր», Կոմիտասի տարբերակ
21. Ս.Ծննդյան տաղ «Այսօր տոն է» (ավանդական տարբերակ)

Ունկնդրում

1. 4-րդ և 5-րդ դասարանների ծրագրային երգերը
2. Հայկական ազգային պարեղանակներ (դուդուկի, շվիի և գուռնայի կատարմամբ)
  - Մշո խրո
  - 12 ոտ
  - Տընգոզ է մայլի տղեն
  - Յալլի
3. Հոգևոր երգեր
  - Վարդան Արևելցի, Ս. Սարգիս Զորավարի շարական, «Ամենասուրբ երրորդութիւն»
  - Սուրբ Աստվածածնի տաղ «Խնկի ծառի նման ես» (ավանդական տարբերակ)
  - Հատված «Պատարագ»-ից, «Հիշեա Տեր»
4. Վ. Մոցարտ, Մենուետ (դո-մաժոր)
5. Յ.Ս. Բախ, Մենուետ (դո-մաժոր)
6. Լ. Վ. Բեթհովեն, Սոնատինա, 2-րդ մաս
7. Գեդիկե, Պար (մի- մինոր)
8. Վ. Ա. Մոցարտ, Մենուետ (ֆա-մաժոր)
9. Ուկրաինական ժողովրդական երգ
10. Բ. Բարտոկ. Երգ
11. Ա, Վիվալդի, «Տարվա եղանակներ», «Աշուն»
11. Կարճ հատվածներ՝ հայ և այլ ազգերի դասական կոմպոզիտորների օպերաներից (դասավանդողի ընտրությամբ)

Թիվ 4-ից 10-ը՝ երաժշտառիթմիկ վարժությունների կատարման համար

Պար

- Ավանդական պարին բնորոշ ձևերի, ոտքերի և մարմնի շարժումներ
- Վերվերի (վեց քայլ)
- Բատուլա
- Փափուռի
- Պարերգերի բեմականացում և կատարում

Երաժշտա-տեսական գիտելիքներ

- 4/4 տևողության նոտայի, 2/4, 4/4, 1/8 տևողության դադարի նշանների ուսուցում և կատարում
- Նախատակտ
- Հնչյունի բարձրության գրառում և կատարում
- Ռիթմիկ վարժությունների կատարում «բնական» և հարվածային նվագարաններով (աշխատանքային տեսք)
- Ուսուցանված երգերի և ունկնդրվող նյութերի նվագակցում ռիթմիկ պատկերներով («բնական» հարվածային նվագարաններով)
- Ուժգնություն
- Տեմբո
- Երաժշտական ժանրեր. օպերա

Չորրորդ դասարան

Երգեր

1. «Թագվորի մեր, դուս արի»
2. «Ջան գառնուկ»
3. «Ավետիս»
4. «Նա լուս էր, ինչ լուս ելավ
5. «Աղջկեք, պար բռնեցեք (2-րդ տարբերակ)
6. «Ջար, զընգը»
7. «Խնկի ծառ»
8. «Կաքավի երգ»
9. «Երևան բաղ եմ արել»
10. «Երի, երի»
11. «Սար, սար»
12. «Ճախրակ մանող»
13. «Հոյ, Նազան»
14. «Զուլո»
15. «Յալալի»
16. Վ. Ա. Մոցարտ, «Գարնան կարոտ»
17. Վարդան Արևելցի, Ս. Մարգիս Ջորավարի շարական, «Ամենասուրբ երրորդութիւն»
18. Սուրբ Աստվածածնի տաղ «Խնկի ծառի նման ես» (ավանդական տարբերակ)

Ունկնդրում

1. 5-րդ և 6-րդ դասարանների ծրագրային երգերը
2. Հայկական ազգային պարեղանակներ (դուդուկի, շվիի և գուռնայի կատարմամբ)
- Թաշկինակներով պար

- Արգումանի
  - Բոբիկ ջուր մի էրա
  - 3. Հայկական ժողովրդական երգեր
  - 4. Հատվածներ Ա. Խաչատրյանի «Գայանե» բալետից
  - 5. Հոգևոր ստեղծագործություններ
    - Կոմիտաս, «Հայրապետական օրհներգ»
    - Լուսաբացը դիմավորելու շարական «Զարթիք, փառք իմ»
    - Հովհաննես Երզնկացի, «Այսօր ձայնն Հայրական»
    - Սահակ Ձորափորեցի, «Էջ Միածինն ի Հորէ»
    - Հատված Պատարագից «Մարմին տերունական»
    - Մեսրոպ Մաշտոց, «Ծով կենցաղոյս»
  - 6. Դասական ստեղծագործություններ (դասավանդողի ընտրությամբ)
  - 7. Կարճ հատվածներ՝ հայ և այլ ազգերի դասական կոմպոզիտորների բալետներից (դասավանդողի ընտրությամբ)
  - 8. Բախ, «Պարկապուկ»
  - 9. Վ. Մոցարտ, «Ալեգրո» (սի բեմոլ-մաժոր)
  - 10. Շուման. Մարշ (սոլ-մաժոր)
  - 11. Լյուբարսկի, Չեխական երգ
  - 12. Հայդն, Մենուետ (սոլ մաժոր)
  - 13. Պ. Չայկովսկի. Պար «Կարապի լիճը» բալետից
  - 14. Կրիգեռ, Բուռե
  - 15. Ա. Վիվալդի, «Տարվա եղանակներ», «Ձմեռ»
- Թիվ 8-ից 14-ը՝ երաժշտաոճիմիկ վարժությունների կատարման համար

Պար

- Ութ քայլ դանդաղ գյոնդ
- Վերվերի (ութ քայլ)
- Վերվերի փոփոխական շարժումներով
- Արգումանի
- Պարերգերի բեմականցում և կատարում

Երաժշտա-տեսական գիտելիքներ

- Հնչյունի ուժգնությունը գրի առնելու նշաններ
- Միակոպա
- Ռիթմական պատկեր
- Ռիթմիկ վարժություններ (աշխատանքային տեսք)
- Երաժշտա-ոճիմիկ վարժություններ
- Ուսուցանված երգերի և ունկնդրվող նյութերի նվագակցում ոճիմիկ պատկերներով
- Ազգային նվագարաններ (լարային, փողային, հարվածային)

- Դինամիկայի նշաններ
- Երաժշտական ժանրեր. բալետ

Հինգերորդ դասարան

Երգեր

1. «Լեն թուփ ու կանաչ տերևիկ»
2. «Եկեք ծեծենք սոխն ի սխտոր»
3. «Աղվես գնաց մտավ ջաղաց»
4. «Կոտ ու կես»
5. «Բաղը քաղինք», Երգ ու բան, մաս Բ, էջ 121
6. «Հոյ, Նազան»
7. «Քելե, քելե»
8. «Քաղհան»
9. «Հունձի երգ»
10. «Համբարձման երկուշաբթին»
11. «Դինգ դոնգ» (եր` Ռ. Ամիրխանյանի)
12. «Համբարձման խմբերգը» Ա. Տիգրանյանի «Անուշ» օպերայից
13. «Ամպի տակից ջուր է գալի» Ա. Տիգրանյանի «Անուշ» օպերայից
14. Կոմիտաս, «Հայրապետական օրհներգ»
15. «Անդաստան»
16. Լուսաբացը դիմավորելու շարական «Զարթիք, փառք իմ»
17. Հովհաննես Երզնկացի, «Այսօր ձայնն Հայրական»
18. Սահակ Չորափորեցի, «Էջ Միածինն ի Հորե»
19. Հատված Պատարագից «Մարմին տերունական»
20. Մեսրոպ Մաշտոց, «Ծով կենցաղոյս»

Ունկնդրում

1. Հոգևոր ստեղծագործություններ.
  - Ներսես Ծնորհալի, Գրիգոր Լուսավորչի շարական «Հրաշափառ»
  - Լուսաբացը դիմավորելու շարական «Զարթիք, Փառք իմ»
  - Մովսես Խորենացի. Ս.Ծննդյան ճրագալույծի շարական
  - Հովհաննես Երզնկացի «Այսօր ձայնն Հայրական»
  - Ս. Ծննդյան տաղ «Այսօր տոն է» (ավանդական տարբերակ)
2. Հայկական ազգային պարեղանակներ (դուդուկի, շվիի և գուռնայի կատարմամբ)
  - Մոմ խաղացնելու եղանակ
  - Խորոտիկ
  - Վերվերի
  - Մայրոքե

3. Կոմիտասի գրառած երգերից, ստեղծագործություններից (դասավանդողի ընտրությամբ)
  4. Ա. Տիգրանյանի «Անուշ» օպերա (հատվածներ)
  5. Ա. Խաչատրյանի ստեղծագործություններից
  6. Ուկրաինական ժողովրդական երգ (լյա-մինոր)
  7. Գեդիկե. Սոնատինա, 1-ին մաս (դո-մաժոր)
  8. Մոցարտ. Պապագենոյի արիան «Կախարդական սրինգ» օպերայից
  9. Շուբերտ. Գերմանական պար
  10. Վ. Մոցարտ «Պարկապուկ»
- Թիվ 7-ից 11-ը՝ երաժշտառիթմիկ վարժությունների կատարման համար

Պար

- Լորկե
- Թաշկինակներով պար
- Պարերգերի բեմականացում և կատարում

Երաժշտա - տեսական գիտելիքներ

- Պարզագույն մեղեդիների գրառում
  - Տրիոլ, կվինտոլ
  - Ռիթմիկ վարժություններ (աշխատանքային տեսք)
  - Ուսուցանված երգերի և ուկնդրվող նյութերի նվագակցում ռիթմիկ պատկերներով
  - Դասական նվագարաններ
    - լարային
    - փողային
    - հարվածային
    - ստեղնավոր
  - Երաժշտության կատարման միջոցները
    - Վոկալ և գործիքային
- ա.մենակատար, դուետ, տրիո, կվարտետ, կվինտետ,
բ. վոկալ և գործիքային խումբ՝ նվագախումբ և երգչախումբ
- Երգչախմբերի տեսակները
  - Նվագախմբերի տեսակները
  - Տեմպ
  - Երաժշտական ժանրեր. սիմֆոնիա

Վեցերորդ դասարան

Երգեր

1. «Ծամթել»

2. «Ճախրակի երգ»
3. «Տերնդեզ»
4. «Նուբար»
5. «Էրիշտայի երգ»
6. Ա. Դոլուխանյան, «Երևանի Գիշերները»
7. Կ.Զաքարյան, «Խնջույքի երգ»
8. «Գողթան Մանկտի», հայ.ժող. երգ
9. Լ. Վ. Բեթհովեն, «Առնետ»
10. «Գառնիկն ու մայրը», էջ 34
11. «Ճընճղկնին շատ պրզտրկնին»
12. «Մուշանի հայ մուշանի», էջ 13
13. «Աղվես գնաց մտավ ջաղաց»
14. «Գացեք տեսեք», էջ 108
15. «Արևը կայնե կեսօր»
16. «Իմ աղբերը գառունն ա»
17. «Եկեք ծեծենք սոխն ի սխտոր», երկրորդ տարբերակ
18. Ներսես Շնորհալի, Գրիգոր Լուսավորչի շարական «Հրաշափառ»
19. Լուսաբացը դիմավորելու շարական «Զարթիք, Փառք իմ»
20. Մովսես Խորենացի. Ս.Ծննդյան ճրագալույծի շարական
21. Հովհաննես Երզնկացի «Այսօր ձայնն Հայրական»
22. Ս. Ծննդյան տաղ «Այսօր տոն է» (ավանդական տարբերակ)

Ունկնդրում

1. Հոգևոր ստեղծագործություններ
  - «Հայր մեր», Պատարագի երգ, Մ. Եկմալյան
  - Գրիգոր Պահլավունի, «Ով զարմանալի»
  - Ներսես Շնորհալի, «Գովեա Երուսաղեմ»
  - Ներսես Շնորհալի. Գրիգոր Լուսավորչի շարական «Հրաշափառ»
2. Հատվածներ բալետներից
  - Պ. Չայկովսկի. Պարեր «Կարապի լիճը» բալետից
  - Պ. Չայկովսկի. Պարեր «Մարդուկ-ջարդուկ» բալետից
  - Պ. Չայկովսկի. Պարեր «Քնած գեղոցկուհին» բալետից
3. Հատվածներ օպերաներից
  - Ա. Տիգրանյան, հատվածներ «Անուշ» օպերայից
4. Դասավանդողի ընտրությամբ. Համաշխարհային դասական երաժշտության լավագույն նմուշներ
5. Պ. Չայկովսկի. Պոլկա
6. Շուման. Սիցիլիական երգ
7. Շուման. Քաջ ձիավոր
8. Շոստակովիչ. Գավոտ

9. Ա. Խաչատրյան. Անդանտինո

10. Պ. Չայկովսկի. Մագուրկա

Թիվ 5-ից 10-ը՝ երաժշտառիթմիկ վարժությունների կատարման համար

Պար

- Քոչարի
- Յալլի
- «12 ոտ»
- Պարերգերի բեմականցում և կատարում

Երաժշտա - տեսական գիտելիքներ

- Պարզագույն մեղեդիների գրառում
- Ռիթմիկ վարժություններ (աշխատանքային տեսք)
- Ուսուցանված երգերի և ուկնդրվող նյութերի նվագակցում ռիթմիկ պատկերներով
- Երաժշտական ստեղծագործության չափն ու արագությունը
- Տոն, կիսատոն, ալտերացիայի նշաններ
- Լադ, մաժոր, մինոր
- Ակորդներ, եռահնչյուններ
- Երաժշտական ժանրեր. սոնատ, կոնցերտ, ռոմանս

Յոթերորդ դասարան

Երգեր

1. «Էս առուն»
2. «Շախկըր-շուխկըր»
3. «Նա լուս էր», էջ 84
4. «Գառնիկն ու մայրիկը», էջ 69
5. «Անձրևն եկավ»
6. «Բարակ ես, բարդու ծառ ես»
7. «Նինըմ նինար»
8. «Ծալ էրա»
9. «Չեմ, չեմ կըրնա խաղա»
10. «Շորորա, Սալաթ»
11. «Էսօր ուրբաթ է պաս է»
12. «Շողեր ջան»
13. «Սոնա յար»
14. «Սիրուն տղա, երկինք կըլնեմ»
15. «Լեբլեբիջիների երգը», Տ. Չուխաճյան, «Կարինե» օպերետ

16. Սայաթ-Նովա, «Նազանի»
17. Սայաթ-Նովա, «Յիս քու դիմեթըն չիմ գիդի»
18. Սայաթ-Նովա, «Բըլբուլի հիդ»
19. Կոմիտաս, «Տեր ողորմեա», Պատարագի երգ
20. Մովսես Խորենացի, «Զանճառելի լուսո Մայր»

Ունկնդրում

- Կոմիտաս
  - խմբերգեր,
  - ժողովրդական երգերի մշակումներ,
  - «Պատարագ»ից հատվածներ
  - դաշնամուրային ստեղծագործություններ,
  - Կոմիտասի կատարումներ,
  - Կոմիտասի անվան քառյակի կատարումներ:
- Արմեն Տիգրանյանի «Անուշ» և «Դավիթ Բեկ» օպերաները:
- Տիգրան Զուխաջյանի «Արշակ 2-րդ» օպերան և «Կարինե» օպերետը - հատվածներ:
- Սպիրիդոն Մելիքյանի վոկալ ստեղծագործությունները:
- Ալեքսանդր Սպենդիարյանի «Յ արմավենի» սիմֆոնիկ պատկերը, «Ալմաստ» օպերան
- Մակար Եկմայանի խմբերգերը
- Ռ. Մելիքյանի ռոմանսները և մյուս վոկալ ստեղծագործությունները
- Ա. Բաբաջանյանի ստեղծագործությունները
- Հոգևոր ստեղծագործություններ
  - Մեսրոպ Մաշտոց, «Բազում են Քոյ գրթութիւնքդ»
  - Ներսես Լամբրոնացի. Ս. Զատիկի շարական «Այսօր հարեալ ի մեռելոց»
  - Վարդան Արևելցի. Ս. Թարգմանչաց շարական «Որք զարդարեցին»
  - Հատված Պատարագից. «Գոհանամք Զքէն Տէր»

Պար

- Առաջինից վեցերորդ դասարաններում ուսուցանված պարերի կատարում:
- Ծաղկաձորի

Երաժշտա - տեսական գիտելիքներ

- Երաժշտական ժանրեր. ռեքվիեմ, պրելյուդիա, ֆուգա,
  - Հայ կոմպոզիտորները և յուրաքանչյուրի դերը հայկական դասական երաժշտության հիմնադրման և զարգացման գործում:
  - Երաժշտություն և՛ ա. կինո, բ. թատրոն
  - Հայ անվանի երաժիշտներ
1. Կոմիտաս

2. Արմեն Տիգրանյան
3. Տիգրան Չուխաջյան
4. Սպիրիդոն Մելիքյան
5. Ալեքսանդր Սպենդիարյան
6. Մակար Եկմայան
7. Ռոմանոս Մելիքյան
8. Առնո Բարաջանյան

Ութերորդ դասարան

Երգեր

1. «Շախկերը-շուխկերը»
2. «Գացեք բերեք թագվորամեր»
3. «Երկինքն ամպել է»
4. «Ճընճղկնին շատ պըզտըկնին»
5. «Փափուրի», 2-րդ տարբերակ, էջ 92
6. «Ալ այլուղըս»
7. «Հով արեք, սարեր ջան»
8. «Ձիգ տու, քաշի»
9. «Կալի երգ»
10. «Հանիկ նինար»
11. Ռ. Ամիրխանյան, «Եղննի»
12. Ռ. Ամիրխանյան, «Երազի իմ երկիր»
13. Ռ. Ամիրխանյան, «Օրորոցային»
14. «Աշուն» իս.՝ Հովհ. Թումանյանի, եր.՝ Ռ. Մելիքյանի
15. «Վարդը», իս.՝ Գյոթեի, եր.՝ Ռ. Մելիքյանի
16. «Ծիծեռնակ»
17. Սայաթ-Նովա, «Նազանի»
18. Մեսրոպ Մաշտոց, «Բազում են քոյ գթութիւնքդ»
19. Ներսես Լամբրոնացի. Ս. Ջատկի շարական «Այսօր հարեաւ ի մեռելոց»
20. Վարդան Արևելցի. Ս. Թարգմանչաց շարական «Որք զարդարեցին»
21. Հատված Պատարագից. «Գոհանամք Ձքէն Տէր»

Երաժշտա - տեսական գիտելիքներ

- Երաժշտական ժանրեր. ռապսոդիա, նոկտյուրն, կանտատ, օրատորիա, պոլոնեզ, մազնիֆիկատ
  - Այլ ազգերի երգերը և պարերը
  - Հայ ժամանակակից երաժիշտներ
1. Ռոբերտ Ամիրխանյան

2. Էդգար Հովհաննիսյան
3. Տիգրան Մանսուրյան
  - Արևմտասերոպական դասական երաժշտություն
1. Անտոնիո Վիվալդի
2. Յ. Ս. Բախ
3. Վ. Ա. Մոցարտ
4. Լ. Վ. Բեթհովեն

Ունկնդրում

1. Էդգար Հովհաննիսյանի վոկալ, խմբերգային ստեղծագործությունները
2. Տիգրան Մանսուրյանի
  - ա. մանկական երգերը
  - բ. ֆիլմերի համար գրված ստեղծագործություններ
3. Ռոբերտ Ամիրխանյան, վոկալ ստեղծագործություններ
4. Յ. Ս. Բախ, ա. Պրելյուդիաներ և ֆուգաներ
  - բ. Հատվածներ մեսսաներից «Չարչարանքներ ըստ Մաթևոսի», «Չարչարանքներ ըստ Հովհաննեսի»
  - գ. Ռե-մինոր տոկկատա և ֆուգա
5. Լ. Վ. Բեթհովեն,
  - ա. «Լուսնի սոնատ»
  - բ. «Ապասիոնատ»
  - գ. Հինգերորդ սիմֆոնիա
  - դ. Իններորդ սիմֆոնիա
6. Վ. Ա. Մոցարտ,
  - ա. «Գիշերային փոքրիկ սերենադ»
  - բ. Սիմֆոնիա 4
  - գ. Հատվածներ օպերաներից (դասավանդողի ընտրությամբ)
  - դ. Հատվածներ սիմֆոնիաներից (դասավանդողի ընտրությամբ)
7. Ա. Վիվալդի, «Տարվա եղանակները» (դասավանդողի ընտրությամբ)
8. Ֆ. Շոպեն, Մագուրկաներ, վալսեր, էտյուդներ, պոլոնեզներ (դասավանդողի ընտրությամբ)

Պար

- Առաջինից յոթերորդ դասարաններում ուսուցանված պարերի կատարում:
- Իշխանապար
- Վալս

Իններորդ դասարան

Երգեր

1. «Դե, հե, զընգը»
2. «Հանիկ նինար»
3. «Ախ, մարալ ջան»
4. «Շատախի սանդի երգ»
5. «Հավանգ սանդի երգ»
6. «Լուսնակն անուշ»
7. «Արորն ասաց»
8. «Երի, երի, երի ջան»
9. «Հախչա, հուխչա»
10. «Արևը կայնե կեսօր»
11. «Հաբբբան»
12. «Տավորիկի կտրիճ»
13. Ա.Սաթյան, «Մարտիկի երգ»
14. «Ահա ծագեց կարմիր արև»
15. Ռ. Ամիրխանյան, «Կարմիր ծաղիկ մը գարունի»
16. Սայաթ-Նովա, «Յիս քու դիմերըն չիմ գիդի»
17. Սայաթ-Նովա, «Բըլբուլի հիդ»
18. «Հայր մեր», Պատարագի երգ, Մ. Եկմայան
19. Գրիգոր Պահլավունի, «Ով զարմանալի»
20. Ներսես Շնորհալի, «Գովեա Երուսաղեմ»
21. Ներսես Շնորհալի. Գրիգոր Լուսավորչի շարական «Հրաշափառ»

Երաժշտա - տեսական գիտելիքներ

- Երաժշտական ժանրեր. արիա, խառը և կազմածո ժանրեր
  - Արևմտասրբայական դասական երաժիշտներ
1. Ֆրիդերիկ Շոպեն
  2. Էդվարդ Գրիգ
  3. Ռոբերտ Շուման
  4. Յոհաննես Բրամս
  5. Ֆերենց Լիստ

Ունկնդրում

1. *Էդվարդ Գրիգ,*
ա. «Պեր Գյունտ»
բ. Կոնցերտ դաշնամուրի և նվագախմբի համար լյա մինոր
2. *Յոհաննես Բրամս,*

ա. Հունգարական պարեր

բ. Սիմֆոնիաներ

գ. Կոնցերտներ

3. *Ֆերենց Լիստ,*

ա. Ռապսոդիաներ

բ. Դաշնամուրային մանրանվագներ

4. *Ռոբերտ Շուման,*

ա. «Դիմակահանդես»

բ. Դաշնամուրային պիեսներ

գ. Ռոմանսներ

5. *Արամ Խաչատրյան,*

ա.«Սպարտակ» և «Գայանե» բալետները

բ. Ջութակի կոնցերտ

գ. Թիվ 2 սիմֆոնիան

6. *Ղազարոս Սարյան,* «Հայաստան» սիմֆոնիկ պաննո

7. *Էդվարդ Միրզոյան,* Սիմֆոնիա լարայինների և լիտավրների համար

8. *Ավետ Տերտերյան,* Սիմֆոնիաներ

Պար

1. Առաջինից ութերորդ դասարաններում ուսուցանված պարերի կատարում:

Ուսումնական գրականություն

- Ա. Շահնազարյան, «Կաքավիկ» երգարան
- Ա. Շահնազարյան, «Երգ ու բան» (մաս Բ), «Երգ ու հաց» (մաս Գ)
- Կոմիտաս, Ազգագրական հատորները
- Կոմիտաս, «Պատարագ»
- «Շարականների ընտրանի»
- Կրթահամալիրի ձայնադարանի տրամադրած ունկնդրման նյութերը
- Էլեկտրոնային տարբերակով պատրաստած ուսումնական երաժշտական նյութեր
- Արտասահմանյան երկրների երաժշտական գրականություն, 1, 2, 3, 4-րդ պրակներ
- Երաժշտական գրականություն, Սուսաննա Ամատունի